

Leighton Andrews AC / AM
Y Gweinidog Gwasanaethau Cyhoeddus
Minister for Public Services

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Ein cyf/Our ref: LF/LA/0387/15

Jocelyn Davies AC
Cadeirydd y Pwyllgor Cyllid
Cynulliad Cenedlaethol Cymru

16 Ebrill 2015

Wrth gyflwyno tystiolaeth ar Fil Llywodraeth Leol (Cymru) yn y Pwyllgor ar 25 Mawrth, cytunais y byddwn yn ysgrifennu atoch gyda gwybodaeth bellach.

Holodd y Pwyllgor p'un a oedd y datganiadau o ddiddordeb mewn uno a gyflwynwyd gan awdurdodau yn cynnwys gwybodaeth ynghylch y gost o baratoi'r datganiadau eu hunain a chostau gwirioneddol (a thrwy hynny yr arbedion) uno gwirfoddol.

Mae'r datganiadau o ddiddordeb yn disgrifio materion y mae'r awdurdodau yn credu a fyddai â goblygiadau cost o ran llunio cynnig uno, ond sydd heb eu costio. Dim ond datganiad Conwy a Sir Ddinbych sy'n nodi y costau a'r arbedion penodol o uno gwirfoddol. Rwy'n amgáu copi o fy Natganiad Gweinidogol Ysgrifenedig ar 27 Ionawr, sy'n cynnwys dolenni i'r datganiadau o ddiddordeb a gyhoeddwyd ar wefannau'r awdurdodau lleol eu hunain.

Holodd y Pwyllgor hefyd a oes gan Weinidogion Cymru y pwerau i uno cronfeydd pensiynau llywodraeth leol, ac am gadarnhad o reolau'r cronfeydd hyn. Mae Adran 7 o Ddeddf Blwydd-daliadau 1972 yn darparu ar gyfer blwydd-daliadau personau a gyflogir gan lywodraeth leol. Mae'n rhoi pŵer gwneud rheoliadau i'r Ysgrifennydd Gwladol mewn perthynas â phensiynau, lwfansau neu arian rhodd. Gwnaed Rheoliadau Cynllun Pensiwn Llywodraeth Leol 2013, sy'n berthnasol i Gymru a Lloegr, i arfer y pwerau hyn. Nid yw'r swyddogaethau o dan y Ddeddf wedi cael eu trosglwyddo i Weinidogion Cymru, felly swyddogaethau'r Ysgrifennydd Gwladol yw'r rhain o hyd.

Yn olaf, rwy'n amgáu copi o 'Comisiwn Staff ar gyfer Cymru – Adroddiad i Ysgrifennydd Gwladol Cymru: Medi 1996', a fydd, rwy'n credu, o ddiddordeb i'r Pwyllgor. Yn arbennig, mae'r adroddiad yn nodi'r pryderon a fynegwyd i'r Comisiwn Staff (a'i ragflaenydd, y Pwyllgor Cynghori) ynghylch penodi ac ailraddio staff gan yr awdurdodau lleol cyfredol yn ystod 1993 ac 1994, cyn ad-drefnu (er enghraifft, gweler paragraff 24 ar dudalen 8 yr adroddiad).

Leighton Andrews AC / AM
Y Gweinidog Gwasanaethau Cyhoeddus
Minister for Public Services

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

DATGANIAD YSGRIFENEDIG GAN LYWODRAETH CYMRU

TEITL Uno Gwirfoddol: Diweddariad ar y Datganiadau o Ddiddordeb a Dderbyniwyd

DYDDIAD 27 Ionawr 2015

GAN Leighton Andrews AC, y Gweinidog Gwasanaethau Cyhoeddus

Yn fy natganiad ysgrifenedig dyddiedig 11 Rhagfyr 2014, esboniais y byddwn yn oedi cyn cyhoeddi fy mhenderfyniad ar bob un o'r Datganiadau o Ddiddordeb a gyflwynwyd gan Awdurdodau Lleol a oedd yn dymuno datblygu cynnig ar gyfer Uno Gwirfoddol. Rwy'n cyhoeddi'r penderfyniadau hynny heddiw.

Rwy'n croesawu'r arweinyddiaeth a ddangosir gan Arweinwyr gwleidyddol pob un o'r awdurdodau o dan sylw a'u parodrwydd i helpu i lunio eu dyfodol. Rwy'n deall bod sicrhau cytundeb gan eu darpar gynghorau partner wedi cymryd cryn dipyn o waith ac ymrwymiad personol.

Derbyniais dri Datganiad o Ddiddordeb ffurfiol yn unol â'r amserlen a nodwyd yn Prosbectws y cyhoeddais ym mis Medi 2014¹. Roedd y rhain gan yr awdurdodau canlynol:

- Cyngor Bwrdeistref Sirol Torfaen a Chyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent;
- Cyngor Bwrdeistref Sirol Pen-y-bont ar Ogwr a Chyngor Bro Morgannwg; a
- Chyngor Bwrdeistref Sirol Conwy a Chyngor Sir Ddinbych.

¹ Gwahoddiad i Brif Awdurdodau Lleol yng Nghymru gyflwyno cynigion ar gyfer uno gwirfoddol, Llywodraeth Cymru, 18 Medi 2014.

Rwyf wedi ystyried pob Datganiad o Ddiddordeb yn ofalus yn erbyn y meini prawf a nodir yn y Prosbectws. Mae'n siomedig i mi nodi, ar sail yr asesiad hwn, nad wyf wedi fy argyhoeddi bod unrhyw un o'r Datganiadau hyn o Ddiddordeb yn bodloni'r meini prawf yn ddigonol ar gyfer symud ymlaen i baratoi Cynnig Uno Gwirfoddol llawn.

Er bod rhai agweddau cadarnhaol ar bob Datganiad o Ddiddordeb, roedd y Prosbectws yn glir ynghylch yr hyn fyddai'n ofynnol. Roedd hyn yn cynnwys yr angen i'r ddau awdurdod oedd yn gwneud cais amlinellu gweledigaeth gymhellol ar gyfer yr awdurdod newydd a rhoi sicrwydd y byddai'r trefniadau ar ôl uno yn lleihau cymhlethdod, yn gwella cydlyniant, ac yn sicrhau bod gwasanaethau cyhoeddus yn mynd i'r un cyfeiriad. Lle'r oedd cynigion yn ymwahanu oddi wrth ein map llawn a ffefrir (Williams Opsiwn 1), roedd disgwyl i awdurdodau ddarparu tystiolaeth o amgylchiadau eithriadol o ran pam y dylent gael eu cymeradwyo. Roedd hefyd angen i ni fod yn hyderus y byddai awdurdodau yn gallu datblygu cynigion uno cynhwysfawr erbyn 30 Mehefin 2015.

Yn gynharach, siaradais ag Arweinwyr yr holl awdurdodau oedd wedi cymryd rhan i roi gwybod iddynt am fy mhenderfyniad a byddaf yn ysgrifennu at bob un ohonynt yn fuan i nodi rhesymau manylach dros bob penderfyniad.

Fel y gŵyr yr Aelodau, cyhoeddwyd Bil Llywodraeth Leol (Cymru) ddoe. Mae'n cynnwys darpariaethau i alluogi Uno Gwirfoddol y byddai angen cytuno arnynt erbyn 30 Tachwedd 2015. Byddaf yn rhoi ystyriaeth bellach i'r darpariaethau hyn wrth i'r Bil fynd rhagddo.

Nodyn

Mae'r Datganiadau o Ddiddordeb wedi cael eu cyhoeddi gan y cynghorau dan sylw a gellir eu gweld yn:

Cyngor Bwrdeistref Sirol Pen Y Bont a Pen-Cyngor Bro Morgannwg:

http://www.google.co.uk/url?url=http://www.bridgend.gov.uk/web/groups/public/documents/agenda_moderngov/115948.pdf&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ei=EnjGVJLRLNCv7Ab40oHABQ&ved=0CBQQFjAA&usq=AFQjCNHq6MXAIHZ8DITshyG92L4dKUBkbw

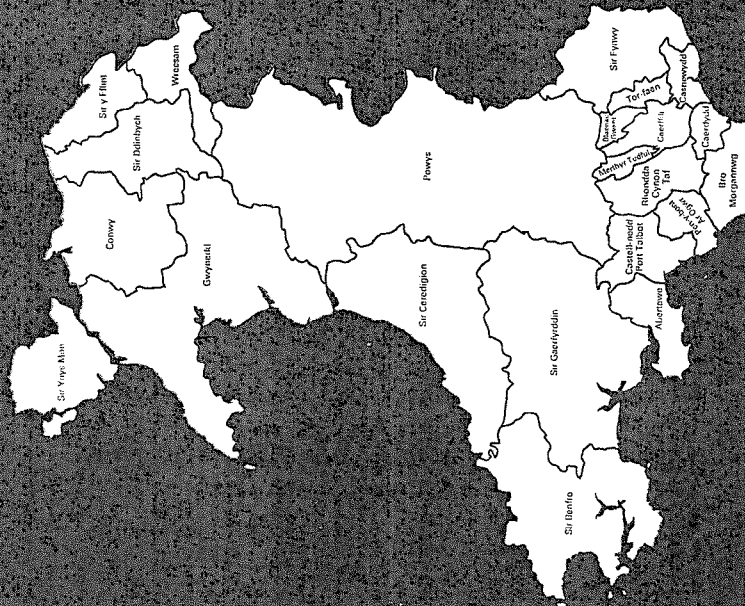
Cyngor Bwrdeistref Sirol Conwy a Chyngor Sir Ddinbych:

<https://moderngov.denbighshire.gov.uk/ieListDocuments.aspx?CId=134&MId=5052&LLL=0>

Cyngor Bwrdeistref Sirol Torfaen a Chyngor Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent (*fersiwn drafft*):

<http://moderngov.torfaen.gov.uk/ieListDocuments.aspx?CId=137&MId=1165&Ver=4&LLL=0>

Comisw'n Staff Cymru

Adroddiad i Ysgrifennydd
Gwladol Cymru:
Medi 1996

ADRODDIAD COMISIWN STAFF CYMRU

GORFFENNAF 1994 - MEDI 1996

Adroddiad a gyflwynwyd i
Ysgrifennydd Gwladol Cymru

Cyhoeddwyd gan
Gomisiwn Staff Cymru
Medi 1996

COMISIWN STAFF CYMRU

Cadeirydd	Syr Richard Lloyd Jones KCB
Aelodau	Mr Peter Bennett Mr Kevin Crowley Mrs Eleri Jones Mr Elwyn Morgan Mr Michael Towers
Ysgrifennydd	Mr Roger Bollington (<i>tan fis Gorffennaf 1995</i>) Ms Marie Knox (<i>o fis Gorffennaf 1995</i>)
Adran Ysgrifenyddol	Mr Robert Holt Mrs Julie Perry

CYNNWYS

Tudalen iv

Cyflwyniad y Cadeirydd i'r Ysgrifennydd Gwladol

YR ADRODDIAD

PENNOD UN - SWYDDOGAETH COMISIWN STAFF CYMRU

Tudalen 1

	Paragraffau
* Cyflwyniad	1
* Aelodaeth	2
* Cyd-destun	3 - 5
* Gorchwyl	6 - 9
* Gweithgareddau	10 - 13

PENNOD DAU - GWAITH Y PWYLLGOR YMGYNGHOROL A'R DARPAR GOMISIWN

Tudalen 5

	Paragraffau
* Swyddogaeth y Pwyllgor Ymgynghorol	14 - 18
* TUPE a gorchmynion trosglwyddo staff	19 - 23
* Penodiadau staff ac ail-raddio dros dro	24 - 26
* Taliadau i staff am waith ychwanegol wrth ad-drefnu	27 - 29
* Iawndal am gollu swyddi	30 - 32
* Iawndal am gollu cydnabyddiaeth	33
* Ar ôl y Caniatâd Brenhinol	
- trefniadau ymgynghori	34 - 35
- Undebau llafur a chynrychiolwyr staff	36 - 38
- Cylchlythyron y Comisiwn	39 - 40

PENNOD TRI - PARATOI AR GYFER TROSGLWYDDO - DI-AGREDU, CYSTADLEUAETH, YSTYRIAETH YMLAEN LLAW AC APELIADAU

Tudalen 13

	Paragraffau
* Y gorchmyn trosglwyddo staff	41 - 43
* Di-agredu	44 - 45
* Y broses benodiadau	46 - 49
- cyfle cyfartal	50 - 51
- yr iaith Gymraeg	52
- trefniadau penodi a dewis- cwynion	53 - 56

Tudalen 13

Paragraffau

- * Ystyriaeth ymlaen llaw
 - penodi'r prif weithredwr
 - swyddi uwch swyddogion
 - swyddi islaw lefel prif swyddog
 - trefniadau lleol
 - ystyriaeth i staff "wedi eu lleoli" a "heb eu lleoli"
 - hysbysebu ehangach
- * Apeliadau
- * Hyfforddiant a chynghori
- * Ar ôl etholiadau'r darpar awdurdodau

- 57 - 58
- 59 - 62
- 63
- 64 - 65
- 66 - 69
- 70
- 71 - 72
- 73 - 80
- 81 - 82
- 83 - 85

**PENNOD PEDWAR - ADRAN 40 (2)(b)(ii) - TREFNIADAETH, RHEOLAETH
A CHYDNABYDDIAETH STAFF YN YR AWDURDODAU NEWYDD**

Tudalen 25

Paragraffau

- 86 - 100

**PENNOD PUMP - STAFF LLYWODRAETH LEOL YN TROSGLWYDDO I
GYRFFERAILL**

Tudalen 29

Paragraffau

- * Awdurdodau parciau cenedlaethol
- * Awdurdodau tân cyfunol
- * Staff yn trosglwyddo i Asiantaeth yr Amgylchedd

- 101 - 104
- 105
- 106

PENNOD CHWECH - GWEITHGAREDDAU AR ÔL I EBRILL 1996

Tudalen 31

Paragraffau

- * Cadw llygad ar y trosglwyddo
- * Ystyriaeth ymlaen llaw ar ôl 1 Ebrill 1996
- * Hyfforddiant a chynghori
- * Trefniadau apelio ar ôl 1 Ebrill 1996
- * Trefniadau'r dyfodol

- 107
- 108 - 110
- 111
- 112
- 113

PENNOD SAITH - CASGLIADAU

Tudalen 33

Paragraffau

- 114 - 120

Tudalen 37 **ATODIAD 1 - GEIRFA**

Tudalennau 39 - 42 **ATODIAD 2 - RHESTR O GYLCHLYTHYRON Y COMISIWN**

**At: Y Gwir Anrŷ William Hague AS
Ysgrifennydd Gwladol Cymru**

Anrhydedd i mi yw cael cyflwyno'r adroddiad hwn ar waith y Comisiwn Staff a'i ragflaenydd, y Pwyllgor Ymgynghorol, yn ystod y tair blynedd o fis Medi 1993. Ar hyn o bryd, chwe mis ar ôl sefydlu'r awdurdodau unedol newydd ar 1 Ebrill 1996, nid wyf yn disgwyl y bydd llawer o alw, os o gwbl, am gyngor y Comisiynwyr. Felly, mae'n bosibl mai hwn fydd ein hadroddiad terfynol. Fodd bynnag, cydnabyddwn y bydd y Comisiwn, o dan y ddeddfwriaeth, yn parhau mewn bodolaeth tan fis Gorffennaf 1997. Fe all y bydd angen cyflwyno adroddiad atodol i chi bryd hynny.

**Richard Lloyd Jones
Cadeirydd**

30 Medi 1996

SWYDDOGAETH COMISIWN STAFF CYMRU

CYFLWYNIAD

1. Sefydlwyd y Comisiwn Staff ar 5 Gorffennaf 1994, ar ôl i Ddeddf Llywodraeth Leol (Cymru) 1994 gael y Caniatâd Brenhinol, am gyfnod o dair blynedd. Yr oedd eisoes wedi bod yn gweithredu fel darpar Comisiwn er 12 Ebrill 1994, ar ôl cwblhau gwaith y Pwyllgor Ymgynghorol ar faterion staffio. Yr oedd y Pwyllgor Ymgynghorol wedi ei sefydlu ym mis Medi 1993 i sicrhau bod materion staffio'n cael eu cymryd i ystyriaeth drwy gyddol y broses ddeddfwriaethol, a ddechreuodd ar 30 Tachwedd 1993 gyda Darlleniad Cyntaf Mesur Llywodraeth Leol (Cymru).

AELODAETH

2. Cafodd tri o'r pedwar aelod o'r Pwyllgor Ymgynghorol, Syr Richard Lloyd Jones, Peter Bennett a Michael Towers, eu penodi i'r Comisiwn. Yn anffodus, nid oedd pedwerydd aelod y Pwyllgor, D H Davies, yn gallu parhau gyda'i benodiad oherwydd salwch. Y tri aelod arall o'r Comisiwn oedd Kevin Crowley, Eleri Jones ac Elwyn Morgan. Mae'r adroddiad hwn ar adegau'n cyfeirio at waith y Pwyllgor Ymgynghorol er mwyn rhoi cefndir llawn i ddull y Comisiwn o ddelio â'i ddyfletswyddau.

CYD-DESTUN

3. Cyd-destun gwaith y Comisiwn oedd fod y ddwy haen bresennol mewn llywodraeth leol, sef 8 cyngor sir a 37 cyngor dosbarth, i gael eu dileu'n llwyr a'u holl yddogaethau i gael eu cyfuno a'u cyflawni gan 22 o awdurdodau unedol newydd.
4. Yr oedd y system newydd i ddod i rym ar 1 Ebrill 1996, ar ôl ei gohirio o 1 Ebrill 1995, ac yr oedd newid mor sylfaenol o ran ei natur yn rhwym o effeithio ar ragolygon gyrrfa a phatrwm byw llawer o weithwyr llywodraeth leol gan achosi lyndra mawr a gofid iddynt hwy a'u teuluoedd. Ni fyddai staff a gâi eu cyflogi mewn swyddi a oedd dim benodol i leoliad arbennig (er enghraifft, cynorthwyyr gofal ac athrawon) yn gweld dim ond newid mewn cyflogwr. Y staff y byddai lleihad yn nifer yr awdurdodau o 45 i 22 yn cael yr effaith fwyaf arnyni fyddai'r staff clerigol a gweinyddol hynny a gâi eu cyflogi ym mhencadlysoedd awdurdodau lleol i ddarparu gwasanaethau canolog, yn ogystal â staff yn gweithio mewn adrannau cynllunio sirol a dosbarth a oedd i gael eu cyfuno. Byddai staff yng ngwasanaethau cyngorau sir megis addysg a gwasanaethau cyndeithasol, ac eithrio Powys, yn gweld eu hadrannau'n cael eu rhannu ymhlith yr awdurdodau olynol, ac mewn llawer enghraifft byddai angen iddynt weithio mewn lle newydd.
5. Gwnaeth y llywodraeth yn giir yn y Senedd wrth ystyried y ddeddfwriaeth na ddisgwyliid i ad-drefnu llywodraeth leol olygu gostyngiad helaeth yn nifer y staff, ac yr

oedd y Memorandwm Egluro ac Ariannol i'r Mesur yn amcangyfrif gostyngiad mewn lefelau staffio o ryw 500. Mae hynny'n cymharu â gweithlu llywodraeth leol o tua 150,000 o weithwyr (paragraff 5.1 o'r Papur Gwyn "A Charter For The Future"). Yr oedd yn rhaid cofio, fodd bynnag, y byddai unrhyw ostyngiad mewn niferoedd yn debygol o ddiwydd yn bennaf mewn band cymharol gul o staff a oedd yn darparu gwasanaethau canolog, lle byddai'r effaith yn gyfatebol fwy. Drwy gydol ein gwaith, yr oeddem yn ymwybodol iawn fod y posibilrwydd o gollu swyddi yn achosi llawer o ofid i'r staff, ynghyd â gofid am leoliad a natur eu cyflogaeth yn y dyfodol i'r staff hynny y byddai eu swyddi'n newid.

GORCHWYL

6. Cafodd ein gorchwyl ei osod allan yn Adran 40 o Ddeddf Llywodraeth Leol (Cymru) 1994 lle'r oedd yn ofynnol i Gomisïwn Staff Cymru:

- a) gynghori'r Ysgrifennydd Gwladol am y camau angenrheidiol i ddiogelu lles staff a gyflogid gan
 - i) yr hen awdurdodau;
 - ii) y prif gynghorau newydd; neu
 - iii) y Corff Gweddilliol;
- b) ystyried a dal i adolygu
 - i) trefniadau ar gyfer penodi staff unrhyw rai o'r cyrff hynny; a
 - ii) threfnu, rheoli a thalu staff y prif gynghorau newydd;
- c) ystyried a dal i adolygu'r trefniadau ar gyfer trosglwyddo staff o unrhyw rai o'r hen awdurdodau oherwydd unrhyw ddarpariaeth a wnaed gan y Ddeddf hon neu odani; ac
- d) ystyried unrhyw broblemau staffio a materion staffio eraill a gyfeirid ato gan yr Ysgrifennydd Gwladol yn deillio o unrhyw ddarpariaeth a wnaed gan y Ddeddf hon neu odani.

7. Yr oedd arweiniad a roddwyd i ni gan yr Ysgrifennydd Gwladol ym mis Awst 1994 yn gosod allan sut y disgwyliai i ni ddelio â'n tasg. Yn ei hanfod, yr oedd ein gorchwyl yr un ag a roddwyd o dan Adran 258 o Ddeddf Llywodraeth Leol 1972 i Gomisïwn Staff Cymru a benodwyd mewn cysylltiad ag ad-drefnu llywodraeth leol ym 1974, ar wahân i'r gofyniad am ystyried trefniadaeth, rheolaeth a thalu staff y prif gynghorau newydd ac i ddal i adolygu hynny. Caiff y gofyniad hwn, a oedd yn newydd, yn ddadleuol ac yn annerbnyiol i awdurdodau lleol, ei drafod ymhellach ym Mhenod Pedwar. Ym mis Tachwedd 1995, gwnaeth yr Ysgrifennydd Gwladol orchymyn yn dod â'r awdurdodau

parciau cenedlaethol newydd o fewn ein gorchwyl. Trafodir ein hymwnued â'r awdurdodau hyn a chyrrif newydd eraill ym Mhenod Pump.

8. Swyddogaeth ymgynghorol oedd ein swyddogaeth o ran natur; ni allem orchymyn awdurdodau lleol i fabwysiadu camau penodol. Gallai'r Ysgrifennydd Gwladol wneud hynny, ond ar ein cyngor ni'n unig: yr oedd adran 40(3) o'r Ddeddf yn ei alluogi i roi cyfarwyddiadau i unrhyw awdurdod o ran darparu'r wybodaeth y gofynnid amdani gan y Comisiwn a gweithredu unrhyw gyngor a roddwyd ganddo. Unwaith yn unig yr oedd angen cynmyd camau felly (disgrifir ym mharagraff 62).

9. Yn ein gweithgareddau i gyd, pryd bynnag y byddai'n bosibl byddem yn ceisio gweithio'n agos gydag awdurdodau lleol i gael y fam gyffredinol am y ffordd orau i symud ymlaen. Nid oedd gennym swyddogaeth i gynghori ar agweddau ad-drefnu nad oeddent yn ymwneud â staffio, a cheisiwyd gwneud yn glir o'r dechrau nad oedd gan y Comisiwn unrhyw swyddogaeth uniongyrchol mewn perthynas â materion gwleidyddol fel nifer a maint awdurdodau, ariannu'r ad-drefnu, na'r cynlluniau iawndal. Fodd bynnag, gwnaed yn glir hefyd i'r awdurdodau, undebau llafur a chyrrif eraill y byddem yn cyflwyno'u sylwadau i'r Swyddfa Gymreig. Cafwyd cyfarfodydd ag Ysgrifennydd Gwladol Cymru, yr Ysgrifennydd Seneddol a swyddogion y Swyddfa Gymreig droeon a bu'r rheiny'n gyfle gwerthfawr i gyflwyno'r gofidiau yr oeddem wedi clywed amdanynt.

GWEITHGAREDDAU

10. Yr oedd gwaith cynharaf y Pwyllgor Ymgynghorol a'r Darpar Gomisïwn, fely trafodir ym Mhenod Dau, ynghyd ag arweiniad yr Ysgrifennydd Gwladol, yn rhoi golwg glir i ni ar ein blaenoriaethau ac ar y ddsag o'n blaen. Yn fras, yr oedd cyfraniad y Comisiwn i'r trawsnewid o'r hen adieladwaith llywodraeth leol i'r adieladwaith newydd yn golygu:

- ymarfer rheoliadau dros benodi staff gan yr hen awdurdodau a'r awdurdodau newydd, er lles y bobl a oedd yn cael eu cyflogi'n uniongyrchol mewn llywodraeth leol;
- sefydlu a chadw llygad ar beirianwaith i ddelio ag apelïadau gan unigolion a deimlai eu bod wedi cael cam wrth eu gosod mewn swyddi, ar orchmynion trosglwyddo i un o'r awdurdodau newydd neu o'u hepgor o unrhyw ystyriaeth ymlaen llaw mewn cystadlaethau am swyddi gyda'r awdurdodau newydd;
- ystyried trefniadaeth a thaliad uwch swyddogion yr awdurdodau unecod newydd o dan Adran 40(2)(b)(ii) o Ddeddf 1994;
- cyhoeddi arweiniad ar nifer o faterion perthnasol i lywodraeth leol, ac ar gais, ar faterion penodol i awdurdodau unigol;
- cyngor i unigolion, undebau llafur, ac awdurdodau lleol am faterion o ofid neu ansicrwydd; a

GWAITH Y PWYLLGOR YMGYNGHOROL A'R DARPAR GOMISIWN

SWYDDOGAETH Y PWYLLGOR YMGYNGHOROL

14. Fel yr awgrymwyd eisoes, gosododd y Pwyllgor Ymgynghorol y sylfeini ar gyfer gwaith y Comisiwn Staff drwy nodi, a thrafod gyda phawb a oedd â diddordeb, y materion staff y byddai angen delio â hwy wrth baratoi ar gyfer ad-drefnu. Ei swyddogaeth oedd:
- cyngori'r Ysgrifennydd Gwladol am yr arweiniad drafft ar gyfer y Comisiwn Staff;
 - ystyried pa gyngor yr oedd angen ei roi cyn sefydlu'r Comisiwn Staff;
 - ymgynghori â chyrrff eraill a oedd â diddordeb; ac
 - ystyried unrhyw faterion eraill a gyfeirid ato gan yr Ysgrifennydd Gwladol.

15. Cyfarfu'r Pwyllgor am y tro cyntaf ar 14 Medi 1993. Bryd hynny, y dyddiad a fwriedid ar gyfer ad-drefnu oedd 1 Ebrill 1995. Ni chyhoeddwyd gohirió'r dyddiad hwnnw o flwyddyn tan 22 Tachwedd yn ystod y ddiadl ar Araith y Frenhines. Yn ystod y cyfnod hwnnw, parhaodd y gwrthwynebiad cryf i ad-drefnu o lawer cyfeiriad. Yr oedd Cynulliad Siroedd Cymru (AWC) a Chyngor Undebau Llafur Cymru (WTUC) wedi gwneud penderfyniadau'n gwahardd cyswllt â'r Swyddfa Gymreig ar faterion ad-drefnu, ac thrwy oblygiad â'r Pwyllgor. Yr oedd y cyngorau dosbarth, ar y llaw arall, yn fodlon cyfarfod â'r Pwyllgor. Cynhaliwyd y cyntaf mewn cyfres o gyfarfodydd gyda chynghorau dosbarth ar 11 Tachwedd pan gysurwyd y Pwyllgor o wybod bod y materion staffio allweddol yr oedd wedi eu nodi yn cyd-fynd yn fras â'r rheiny a godid gan gyngorwyr a swyddogion. Er gwaethaf y gwaharddiad parhaus gan AWC, cynhaliwyd y cyntaf mewn cylch o gyfarfodydd gan y Pwyllgor gyda'r wyth cyngor sir ar 2 Rhagfyr 1993.

16. Mewn rhai enghreifftiau yn ystod y cyfarfodydd cynnar hynny, clywodd y Pwyllgor feirniadaeth gan gyrrff a oedd yn gwrthwynebu ad-drefnu'n llwyr ac a edrychai ar y Pwyllgor fel offeryn y Llywodraeth. Pwysleisiodd y Pwyllgor, a'r Comisiwn yn ddiweddarach, wrth yr awdurdodau a'r undebau llafur mai ei unig swyddogaeth oedd diogelu lles staff; ni allai fod ac ni fyddai yn rhan o drafodaethau o natur wleidyddol. Ymhén amser, cydnabyddodd y cyrrff hynny fod gennym amcanion yn gyffredin a chydweithredwyd yn llawn gyda ni. Erbyn diwedd mis Mawrth 1994, pan ddaeth y Pwyllgor Ymgynghorol i ben, yr oedd wedi cyfarfod â 34 o Gyngorau Sir a Dosbarth presennol a nifer o gyrrff cynrychioli eraill, e.e. UNSAIN, Cyngor Dosbarthau Cymru (CWD), ac AWC. Yr oeddem yn arbennig o ddiolchgar am gydwethrediad llywodraeth leol mewn cyfnod anodd iawn i swyddogion a chynghorwyr. Caiff y rhain a'n hymgyngoriadau diweddarach gyda llywodraeth leol a'i staff eu trafod yn fanylach ym mharagraffau 34-40.

- dosbarthu bwletinau staff yn rhoi gwybodaeth i staff am gynnydd gydag ad-drefnu, am arweiniad diweddaraf y Comisiwn, ac am unrhyw faterion allweddol y dylent fod yn ymwybodol ohonynt.

11. Yr oedd ein cylchlythyron yn fframwaith i baratoadau awdurdodau ar gyfer ad-drefnu. Er ein bod yn cydnabod bod angen i awdurdodau gael hyblygrwydd i gael ymateb i amgylchiadau lleol gydag atebion lleol, yr oedd ein cyngor yn helpu ychwanegu dull cyson mewn materion o egwyddor.

12. Wrth i'r gwaith ar ad-drefnu fynd yn ei flaen, daeth yn gynyddol glir fod y Comisiwn yn cynnig gwybodaeth ddefnyddiol i unigolion ac i awdurdodau drwy fod, yn syml, yn ffynhonnell annibynnol a diduedd o wybodaeth a chyngor. Yr oedd hynny'n arbennig o wir tua diwedd yr ad-drefnu lle'r oedd adrannau personnel, oherwydd maint a chyflymder y gwaith yn sicr, weithiau'n ei chael yn anodd ymateb yn brydlon i ymholiadau staff a oedd iddynt hwy yn faterion brys.

13. Yr oedd ad-drefnu yn rhoi pwysau anferth ar aelodau awdurdodau lleol, adrannau personnel ac uwch swyddogion. Heb eu gwaith caled a'u hymrwymiad hwy, ni fyddai'r ad-drefnu wedi bod yn bosibl. Rhaid canmol eu hymdrechion.

17. Dyma'r prif themâu a ddeilliiodd o gyfarfodydd cynnar y Pwyllgor:
 - ansicrwydd am oblygiadau ad-drefnu Rheoliadau Diogelu Cyflogaeth Trosglwyddo Ymgymeriadau (TUPE) (a oedd yn gweithredu yn y Deyrnas Gyfunol Gyfarwyddyd Hawliau Meddiannol y Comisiwn Ewropeaidd), a gofid am ganlyniadau posibl camddehongli'r rheoliadau hyn;
 - dadl a ddylai'r holl staff gael eu caniatáu i drosglwyddo i'r awdurdodau newydd;
 - gofid am benodiadau ac ail-raddio dros dro, a thaliadau am waith ychwanegol wrth baratoi ar gyfer ad-drefnu;
 - cytundeb y byddai angen arweiniad ar gystadleuaeth ac ystyriaeth ymlaen llaw (fel y diffinnir ym mharagraff 57);
 - cytundeb y byddai angen mecanwaith apeliadau;
 - gofid y dylai'r iawndal am golli swydd fod yn ddigon hael i alluogi staff i adael llywodraeth leol yn wirfoddol lle byddai hynny'n briodol (gan gynnwys pobl dan 50, sef mwyafrif y staff) ac i dalu iawndal am unrhyw galedi; a
 - gofid y dylai gwybodaeth am y cynlluniau iawndal fod ar gael yn brydlon.
18. Teimlai'r Pwyllgor Ymgynghorol/Darpar Gomiwiwn y dylid rhoi sylw'n gynnar i benodiadau dros dro, taliadau ychwanegol, ac egwyddorion trosglwyddo staff. Felly, rhoddwyd ystyriaeth i'r materion hyn cyn sefydlu'r Comisiwn yn ffurfiol, a thrafodir isod ganlyniad ein trafodaethau. Delirwyd â'r mecanwaith apeliadau ac ystyriaeth ymlaen llaw, a ystyrir hefyd yn flaenoriaethau uchel, yn ystod yr wythnosau ar ôl sefydlu'r Comisiwn yn ffurfiol, a chânt eu trafod ym Mhenmod Tri, ynghyd â'r eitemau hynny a gafodd eu nodi yn arweiniad yr Ysgrifennydd Gwladol i'r Comisiwn.

TUPE A GORCHMYNION TROSGLWYDDO STAFF

19. Yn ystod y cylch cynnar o gyfarfodydd gydag awdurdodau lleol yn ystod yr Hydref - Gaeaf 1993 danganfu'r Pwyllgor fod yna gefnogaeth eang (ond nid unfrydol) i egwyddor trosglwyddo'r holl staff i'r awdurdodau newydd. Ar y cychwyn, yr oedd gan y Pwyllgor nifer o amheuan am y syniad hwn. Cydnabu'r Pwyllgor y byddai gostyngiad yn nifer yr awdurdodau lleol yn golygu gostyngiad yn nifer y staff gweinyddol canolog a fyddai'n angenrheidiol. Felly, ni ellid gwarantu cyflogaeth dros gyfnod hir i'r staff a fyddai'n trosglwyddo. O dan yr amgylchiadau hynny, gellid dadlau na fyddai trosglwyddo'r staff i gyd, gyda swydd neu heb swydd, ond yn gohirio'r cyfnod o ansicrwydd a gofid i staff.
20. Ystyriwyd y cwestiwn hwn ymhellach gan y Darpar Gomiwiwn yn ei gyfarfodydd cynharaf. Erbyn hynny, yr oedd mwy o wybodaeth ar gael am oblygiadau TUPE ar gyfer ad-drefnu. Soniwyd am gymhlethdodau posibl yn deillio o TUPE yng nghyfarfod cefndir

cynatf y Pwyllgor Ymgynghorol yn y Swyddfa Gymreig, a chodwyd y rheiny droeon gan nifer o bobl a oedd â diddordeb ym mhob cam o'r broses ad-drefnu.

21. Yr oedd cyfraith achosion ar gymhwysio TUPE yn y sector cyhoeddus yn gyfyngedig, a chynigiwyd i ni ystod y misoedd amrywiaeth o ddechongliadau goddrychol o'r rheoliadau mewn perthynas â'r broses ad-drefnu llywodraeth leol yng Nghymru. Gwnaed yn glir gennym drwy gydol ein gwaith na fyddem yn darparu dehongliadau o TUPE; y llysoedd yn unig allai wneud hynny. Oherwydd yr ansicrwydd hwn am oblygiadau'r rheoliadau ar hawliau trosglwyddo gweithwyr unigol, lluniodd y Darpar Gomiwiwn farn gyhwynnol o blaid trosglwyddo'r holl staff, er gwaethaf ein hansicrwydd cynharach, a dywedwyd wrth y Swyddfa Gymreig am hynny ar 9 Mai 1994.

22. Atgyfnerthwyd y farn honno ym mis Rhagfyr 1994 pan ddaeth yn amlwg, o ystyried TUPE, fod y Swyddfa Gymreig yn rhagweld y byddai staff awdurdodau nad oedd eu hardaloedd yn cael eu rhannu drwy ad-drefnu yn cael eu cynnwys yn awtomatig yn y gorchymyn trosglwyddo staff, ond na fyddai staff yr 13 awdurdod y byddai eu hardaloedd yn cael eu rhannu yn cael eu cynnwys yn awtomatig. I ni, yr oedd y sefyllfa hon, ar wahân i TUPE, yn ymddangos yn anhneg i staff yr awdurdodau a oedd yn rhannu, ac yn ynnig cyd-destun anfodddhaol ar gyfer y broses drosglwyddo ac ar gyfer trafodaethau ymhlith awdurdodau am weithle'r unigolion hyn yn y dyfodol. Felly, dilynwyd cyngor blaenorol y Darpar Gomiwiwn drwy ysgrifennu at Is-Ysgrifennydd Seneddol Cymru ar 8 Rhagfyr 1994 gan ddadlau y dylai'r holl staff gael eu trin ar yr un sail. Cawsom nifer o lythyron cefnogol gan awdurdodau lleol i'r safiad hwn, ac yr oedd yn dda gennym fod y Gweinidog wedi ymateb yn gadarnhaol i'n cais drwy gyntuno i weithredu penderfyniadau awdurdodau lleol ar drosglwyddo staff. O ganlyniad, gwnaeth holl awdurdodau lleol Cymru, o dan gyntundeb Cyd-Bwyllgor Cenedlaethol (NJC), ymrwymiad i drosglwyddo'r holl staff a ddymunai gael eu trosglwyddo.

23. Credem fod yr ymrwymiad hwn i drosglwyddo'r holl staff a ddymunai gael eu trosglwyddo yn sylfaenol i gael proses drosglwyddo deg a llyfn. Golygai fod trafodaethau am drosglwyddo yn canolbwyntio ar ble y byddai staff yn trosglwyddo yn hytrach nag a fyddent yn trosglwyddo o gwbl. Yr oeddem yn cydnabod fod y broses o benodi unigolion i swyddi yn yr awdurdodau newydd yn mynd i fod yn gyfnod o ofid i staff, ond byddai'r ymrwymiad trosglwyddo hwn yn lleddfu'r effaith, gan roi amser i awdurdodau ail-ystyried eu hadeiladwaith ac ail-hyfforddi staff lle bynnag y byddai'n bosibl. Ond y budd pwysicaf oedd na fyddai staff awdurdodau a fyddai'n rhannu o dan anfantais o'r cychwyn cyntaf. Fel y digwyddodd, profwyd gwerth yr ymrwymiad i drosglwyddo'r staff i gyd.

PENODIADAU STAFF AC AIL-RADDIO DROS DRO

24. Yn y cyfarfod cyntaf ar 14 Medi 1993, cododd y Swyddfa Gymreig gyda'r Pwyllgor Ymgynghorol y cwestiwn o benodi ac ail-raddio staff gan awdurdodau a oedd eisoes yn bod cyn ad-drefnu. Daeth yn amlwg o'r gyfres o gyfarfodydd a gafodd y Pwyllgor Ymgynghorol gydag awdurdodau y byddai croeso i gyngor cynnar am y mater hwn.

Clywsom honiadau fod rhai awdurdodau'n bwriadu cymryd camau a fyddai'n rhoi mantais i'w staff dros eu cymdogaion yn y broses drosglwyddo, fel yr honnir oedd wedi digwydd yn ad-drefnu 1974. Er ei bod yn ymddangos mai ychydig dystiolaeth oedd i gefnogi'r honiadau hyn, yr oeddent yn destun gofid i'r staff. Felly, cyhoeddodd y darpar Gomisiwn gyfchlythyr drafft, yn seiliedig ar ymgynghoriad blaenorol y pwyllgor ymgynghorol gydag awdurdodau, ym mis Mehefin 1994. Cyhoeddwyd ein harweiniad terfynol ar 6 Medi 1994. Yr oedd yn cynghori awdurdodau i edrych am ffyrdd eraill yn lle penodiadau parhaol wrth lenwi swyddi yn yr adrannau hynny a oedd yn fwyaf tebygol o gael eu newid o ganlyniad i ad-drefnu, ac yn gyffredinol i osgoi ail-raddio. Diben hynny oedd osgoi cynnydd mewn niferoedd staff a allai olygu colli swyddi yn y dyfodol, ac osgoi achosi anfantais i rai staff wrth gystadlu am swyddi penodol gyda'r awdurdodau newydd. Nid oedd yr arweiniad ar lenwi swyddi gwag yn gymwys i swyddi llinell-faen. Cydnabyddwyd gennym y byddai angen eu llenwi er mwyn parhau i ddarparu gwasanaeth.

25. I ymateb i sylwadau gan lywodraeth leol, cytunwyd na fyddem yn archwilio'r holl gynigion penodi oherwydd byddai hynny'n debygol o fod wedi golygu oedi sylweddol. Yn hytrach, cyn ethol y darpar awdurdodau, gofynasom i'r awdurdodau presennol ymgynghori â'u cydweithwyr yn y pwyllgorau trosglwyddo a oedd yn cael eu sefydlu ar gyfer yr ardaloedd awdurdodau unedol cyn gwneud penodiadau felly, ac i ddod at y Comisiwn yn unig os byddent yn methu cytuno am yr angen am benodiad neu ail-raddio.

26. Yn gyffredinol, ymddengys fod y trefniant hwn wedi gweithio'n dda a bod awdurdodau lleol wedi gweithredu mewn ffordd hyblyg a doeth. Ychydig faterion yn unig a gyfeirwyd at y Comisiwn er bod ambell gŵyn wedi dod gan undebau llafur fod awdurdod, er enghraifft, yn defnyddio'r cyngor ar benodiadau dros dro yn rhy gaeth.

TALIADAU I STAFF AM WAITH YCHWANEGOL WRTH AD-DREFNU

27. Yn ystod ei drafodaethau gydag awdurdodau am benodiadau dros dro, cododd y Pwyllgor Ymgynghorol hefyd y cwestiwn o daliadau am ddyletswyddau ychwanegol yn y cyfnod dros dro. O ganlyniad i'r trafodaethau hynny, daeth y Pwyllgor Ymgynghorol i'r casgliad y byddai'n llesol rhoi arweiniad i lywodraeth leol. Gofynnwyd am farn Ysgrifennydd Gwladol Cymru ar y pryd am hyn ym mis Ionawr 1994. Awgrymodd ei ansicrwydd am yr angen i'r Pwyllgor roi unrhyw arweiniad ar y mater, a gofynnodd i'r Pwyllgor adolygu ei gasgliadau cychwynnol. Gwnaed hynny, ac yn y diwedd daeth y Comisiwn i'r casgliad fod yna ddadleuon dilys yn cefnogi'r angen am arweiniad. Ym mis Mehefin 1994, cyflwynwyd y fam hon eto i'r Swyddfa Gymreig. Mewn ymateb, dywedodd y Swyddfa Gymreig wrthym wrth roi sylwadau ar arweiniad drafft yr Ysgrifennydd Gwladol i'r Comisiwn, fod awdurdodau wedi eu rhannu rhwng y rheiny a oedd o blaid arweiniad canolog ar y mater hwn a'r rheiny a ddymunai gael hyblygrwydd i benderfynu lfeleau taliadau eu hunain.

28. Oherwydd y diffyg cytundeb hwn ymhlith awdurdodau, penderfynwyd yn erbyn gosod arweiniad canolog, ac yn hytrach anfonwyd at yr awdurdodau, ym mis Medi 1994, gynllun

model a oedd wedi ei lunio gan un ardal sirol ac y gallai awdurdodau benderfynu ei ddefnyddio'n unigol. Gan ein bod yn credu y byddai'n fanteisiol cael dull cyffredin, gofynsom i bwyllgorau trosiannol ym mhob ardal ddod i farn gyffredin am y sail i swyddogaion fod yn gymwys i gael taliadau am gyfrifoldebau ychwanegol, a lefel y taliadau hynny.

29. Ni wyddai'r Comisiwn am unrhyw anfonlonrwydd â'r dull hwn, ac yr oedd yn fodlon ei fod wedi darparu fframwaith ymarferol ar gyfer penderfyniadau awdurdodau. Yn ymarferol, yr oedd yn ymddangos ei fod yn gweithio'n dda.

IAWNDAL AM GOLLI SWYDDI

30. Nid oedd argymhell cynllun iawndal i'r rheiny a oedd yn colli eu swyddi neu'n ymddeol yn gymmar yn wirfoddol oherwydd ad-drefnu yn rhan o'n gorchwyl. Fodd bynnag, yr oedd yn amlwg o gyfarfodydd y Pwyllgor Ymgynghorol gydag awdurdodau lleol y byddai cynllun yn elfen bwysig yn y broses drosglwyddo. Ym mis Mehefin 1994, bu Adran yr Amgylchedd yn ymgynghori â chyrrff perthnasol am y cynigion a oedd wedi eu llunio gan y Llywodraeth. Ystyriwyd y dadleuon yn ofalus gennym a chefnogwyd y fam gan awdurdodau lleol fod y cynigion hyn yn cymharu'n anffafriol â'r telerau a gynigiwyd mewn ad-drefniadau blaenorol. Felly, yr oedd perygl gwirioneddol y byddent yn ymyrryd â throsglwyddo llyfn yng Nghymru. Credem y dylai'r telerau iawndal fod i raddau helaeth yr un fath ag wrth ad-drefnu awdurdodau Llundain a'r awdurdodau Metropolitan ym 1986. Dadleuwyd gennym hefyd, beth bynnag fyddai'r telerau, y dylent fod yn orfodol yn hytrach nag yn ewyllysiol fel y cynigiai'r Llywodraeth, oherwydd y byddai'n annheg i rai staff yng Nghymru o bosibl gael eu trin yn llai ffafriol nag eraill. Gwrthododd y Llywodraeth wella lefel yr iawndal, ond gwnaed y cynllun yn un gorfodol.

31. O ganlyniad, ym mis Awst 1995, gwahoddodd y Swyddfa Gymreig ni i roi sylw ar hyd y "cyfnod penodol" pan fyddai iawndal colli swydd ar gael. Teimlem y byddai'n fanteisiol i awdurdodau gael mwy o amser i brofi eu strwythurau staffio newydd ac i addasu i'r rheiny yn ôl yr angen, ac i staff a oedd yn newid eu swyddogaethau gael mwy o amser i ymgylfarwyddo â'r trefniadau newydd. Felly, daeth y Comisiwn i'r farn y dylai'r cyfnod penodol gael ei gynyddu o 15 mis i o leiaf 18 mis, a chynigiwyd y dylid cael hyblygrwydd i'r cyfnod gael ei ymestyn ymhellach pe bae angen. Yng ngoleuni ymatebion y Comisiwn ac ymatebion eraill, ymestynnodd y Swyddfa Gymreig y "cyfnod penodol" i 21 mis, yn diwedd ar 30 Medi 1997. Croesawyd y penderfyniad hwn gennym.

32. Gan nad yw'r cynllun i ddod i ben am 18 mis ar ôl ad-drefnu, bydd cryn amser cyn y gellir rhoi barn ystyriol am ganlyniadau'r telerau a gynigiwyd i lywodraeth leol ac i unigolion.

IAWNDAL AM GOLLI CYDNABYDDIAETH

33. Fel gyda'r iawndal am golli swydd, ymgynghorwyd â ni am gynigion y Llywodraeth i roi iawndal i'r gweithwyr hynny a oedd yn colli enillion (afles) o ganlyniad uniongyrchol

i ad-drefnu. Croesawyd y cynigion hyn yn gynnes gennym o ran egwyddor, ond eto, anogem i'r cynllun fod yn orfodol ac awgrymwyd nifer o welliannau. Mae'n dda gennym ddweud bod y cynllun terfynol wedi ei wneud yn orfodol i weithwyr cynnwys a bod y gofyniad isaf a gynnigid o 2 flynedd o wasanaeth mewn llywodraeth leol wedi ei hepgor, yr un fath â'r cyfyngiad arfaethedig a gynnigid drwy gyfeirio at y taliad posibl am gollu swydd. Nid oedd y Llywodraeth yn derbyn yr awgrym y dylai'r Iawndal hefyd gynnwys colli hawliau gwyliau.

AR ÔL Y CANIATÂD BRENHINOL - TREFNIADAU YMGYNGHORI

34. Fel y nodwyd uchod, dechreuodd y Pwyllgor Ymgynghorol ar y broses o ymgynghori â llywodraeth leol yn fuan ar ôl ei sefydlu, a phan gafodd y Darpar Comisiwn ei ddisodli gan y Pwyllgor ym mis Ebrill 1994, parhawyd gyda'r ymarfer hwn. Erbyn dechrau mis Awst 1994, yr oedd ni, neu ein rhagflaenwr, wedi cyfarfod â phob un o'r 45 o'r awdurdodau lleol a oedd yn bodoli yng Nghymru. Yr oedd y cyfarfodydd hynny, yn ein barn ni, yn llwyfan cadarn o wybodaeth a barn i'r Comisiwn allu adeiladu'n llwyddiannus arno.

35. Yn fuan ar ôl i'r Ddeddf gael y Caniatâd Brenhinol ym mis Gorffennaf 1994, yr oedd yn ofynnol i awdurdodau lleol sefydlu pwyllgorau trosiannol ar gyfer pob un o ardaloedd yr awdurdodau unedol. Er bod ein hymwelwadau â'r 45 o awdurdodau wedi rhoi cipolwg defnyddiol i ni ar y problemau a wynebai gwahanol ardaloedd, teimlid ei bod yn bwysig i'r Comisiwn gwrrd â'r pwyllgorau trosiannol a fyddai'n cyd-gysylltu paratodau ar gyfer ad-drefnu tan etholiad y 22 o ddarpar awdurdodau ym mis Mai 1995. Felly, dechreuwyd ar gylch pellach o ymweliadau ym mis Tachwedd 1994 a chyfarfuom ag 20 o'r 22 o bwyllgorau trosiannol; gwrthododd y rheiny yn Ne Morgannwg ein cynnig o gael cyfarfod. Yr oedd y trafodaethau hynny'n ddefnyddiol i gadarnhau ein bod wedi nodi'r prif faterion gofid a bod y pwyllgorau trosiannol yn cefnogi'n gryf y syniad o drosglwyddo'r staff i gyd. Yr oeddent hefyd yn gyfrwng i ni gael golwg ar y ffordd yr oedd awdurdodau'n gweithio gyda'i gilydd i baratoi ar gyfer ad-drefnu.

Undebau Llafur a Chynrychiolwyr Staff

36. Yn ystod pob un o'n cylchoedd o gyfarfodydd gydag awdurdodau a pwyllgorau trosiannol - a'r rheiny gyda darpar awdurdodau (paragraff 85 isod) - trefnwyd hefyd i ni gwrrd â chynrychiolwyr staff ac undebau llafur. Yr oedd y trafodaethau hynny'n arbennig o ddefnyddiol. Ar ôl dileu drwgdybiaethau cychwynnol am amcanion y Comisiwn, daeth y cynrychiolwyr staff i ystyried yr aelodau ar y cyfan yn ffynhonnell ddefnyddiol o wybodaeth a chyngor, yn fan defnyddiol i ollwng stêm ac yn seinfwrdd answyddogol cyfleus. O'n rhan ni, yr oedd y cyfarfodydd gyda chynrychiolwyr staff yn ein galluogi i gymharu syniadau cyflogwyr gyda syniadau gweithwyr ar faterion penodol yn yr un man ac ar yr un diwrnod, i egluro unrhyw gamddealltwriaeth amlwg rhyngddynt, ac i ddarparu adborth pan fyddai gofyn, gan weithredu'n ddiduedd bob amser. Mewn dau achos lle'r oedd tyntra wedi codi rhwng cyflogwr/gweithwr ar lefel ddirifol gweithredasom fwy neu lai fel canolwyr answyddogol, a chafwyd canlyniadau cadarnhaol yn y ddau achos.

37. Yr oedd y cyfarfodydd hynny'n ddefnyddiol am reswm arall. Yr oedd o'r farn ei bod yn hanfodol i awdurdodau gael cyswilt cyfathrebu da gyda'u staff a'u cynrychiolwyr - neges a gafodd ei phwysleisio'n gyson ar yr awdurdodau - ac yr oedd ein cyfarfodydd gyda staff ac undebau llafur yn dangos, mewn ffordd glir a chadarn, yn ein barn ni bwysigrwydd cyfathrebu â staff.

38. Yn ystod y cyfarfodydd cynnar hyn gyda chynrychiolwyr staff, gwelsom fod effaith ail-gyflwyno tendro cystadleuol gorfodol ar y broses ad-drefnu yn achosi gofid mawr. Er bod hynny y tu allan i'n gorchwyl, cytunwyd i gyflwyno'r gofid i'r Ysgrifennydd Gwladol. Gwnaed hynny mewn cyfarfod gyda'r Ysgrifennydd Seneddol ym mis Tachwedd 1994 a pharhawyd i bwysleisio'r pwynt wrth swyddogion y Swyddfa Gymreig. Yr oedd yn dda gennym fod yr Ysgrifennydd Gwladol wedi cyhoeddi ym mis Mehefin 1995 y byddai ail-gyflwyno tendro cystadleuol gorfodol yn cael ei ohirio am chwe mis arall tan 1 Ebrill 1997 ac 1 Hydref 1997, yn ôl y math o wasanaeth.

Cylchlythron y Comisiwn

39. Ar ôl sefydlu'r Comisiwn, ymgwymerwyd â chyfres o ymgynghoriadau ffurfiol gydag awdurdodau lleol, undebau llafur a chyirff eraill am y cwestiynau yr oeddem wedi ein gwahodd i roi arweiniad arnynt. Yr oedd yn amlwg i ni ei bod yn hanfodol sefydlu systemau a allai gefnogi proses drosglwyddo lyfn ac eglur a fyddai'n diogelu staff rhag bygythiad triniaeth annheg neu anghyfartal. Dyma'r meysydd allweddol lle teimlem yr oedd angen arweiniad:-

- y broses o ddosbarthu staff i awdurdodau olynol;
- y broses benodiadau, gan gynnwys penderfyniadau a oedd angen cystadleuach a phwy ddylai fod yn gynnwys i wneud cais am swyddi; a
- y mecanwaith apeliadau.

40. Caiff canlyniad ein hymgyngori ar y materion hyn, a materion eraill, eu trafod ym Mhenod 3.

PARATOI AR GYFER TROSLWYDDO - DI-AGREDU, CYSTADLEUAETH, YSTYRIAETH YMLAEN LLAW AC APELIADAU

Y GORCHYMYN TROSLWYDDO STAFF

41. Ar y cychwyn, yr oedd y Swyddfa Gymreig wedi rhagweld y byddai'r Comisiwn yn cymryd rhan flaenllaw yn y gwaith o nodi staff i'w cynnwys yn y gorchymyn trosglwyddo staff. Gallai hynny fod wedi cynnwys ystyried sut y byddai TUPE yn gymwys i wahanol ddsbarthau o staff. Fel y nodwyd uchod, ystyriwn fod unrhyw wahaniaethu'n annheg yn sylfaenol a chytunem yn llwyr â'r cytundeb a luniwyd gan yr awdurdodau yn gynnar ym 1995, i drosglwyddo'r holl staff a ddymunai gael eu trosglwyddo. Yr oedd yr ymrwymiad hwnw'n newid yn sylfaenol ein swyddogaeth mewn perthynas â'r gorchymyn trosglwyddo staff. Yn hytrach na bod angen cael swyddogaeth uniongyrchol wrth ei baratoi, yr oeddem yn gallu canolbwyntio ar sicrhau bod systemau priodol ar gael i atgyfnerthu gwaith paratoadol yr awdurdodau i'r gorchymyn ac i ddarparu dulliau diogelwch i staff. Yr oedd y mecanwaith apeladau cenedlaethol yn amlwg yn darparu rhyw ddiogelwch allweddol i staff, ac yr oedd ein cyngor ar ystyried ymlaen llaw, cystadlucaeth, a threfniadau penodi a dewis, fel y trafodir yn y tudalennau sy'n dilyn, yn atgyfnerthu'r trefniadau hynny.

42. Fel y digwyddodd, yr oedd angen i'r Comisiwn roi cyngor uniongyrchol i'r Ysgrifennydd Gwladol am y gorchymyn trosglwyddo staff yn unig pan fyddai awdurdodau'n methu cytuno ble i leoli gweithwyr unigol. Digwyddodd hynny bedair gwaith yn unig a deliwyd â hwy yn y gorchymyn trosglwyddo staff rhif 2. Bu'r Comisiwn mewn cysylltiad agos â'r Swyddfa Gymreig ynglŷn â'r gorchymyn staff rhif 3, ond nid oedd angen cyngor ffurfiol.

43. Mewn ychydig enghreifftiau, yr oedd y gorchymyn trosglwyddo staff yn trosglwyddo unigolion i gyd-gyflogaeth mwy nag un awdurdod. Cydnabyddwyd bod rheswm penodol am y penderfyniad hwnnw ym mhob achos - er enghraifft, fod yr awdurdodau'n bwriadu sefydlu cyd-bwyllgor i arolygu gweithgarwch penodol - ond yr oeddem yn gofidio y gallai cyd-gyflogaeth greu ansicrwydd i'r staff. Ym mhob achos, anogwyd cyflogwr presennol yr unigolion i lunio cytundeb rhwng yr awdurdodau olynol ynglŷn â pha un ohonynt fyddai'n gyflogwr penodol at ddibenion y gyfraith ar gyfer y grŵp hwnnw o staff. Wedyn cadarnhaodd yr awdurdodau fod trefniadau priodol wedi eu cytuno rhwng yr awdurdodau olynol.

DI-AGREDU

44. Pan oedd awdurdodau presennol i gael eu rhannu rhwng dau awdurdod newydd neu ragor, yr oedd angen i'r awdurdodau benderfynu ar y meini prawf perthnasol i ddsbarthu swyddi a staff i bob awdurdod olynol, a gofynnwyd i ni roi ein cyngor. Buom yn trafod y materion hyn gyda phwyllgorau trosiannol, a oedd eisocs yn delio â hwy. Daethom i'r

casgliad, i'r mwyafrif helaeth o staff, y byddai'n hollol amlwg oherwydd lleoliad eu swydd i ba awdurdod newydd y dylent drosglwyddo. I eraill, byddai'r awdurdod newydd yn hawdd ei nodi drwy gyfeirio at y gyfran honno o'u gwaith a oedd i'w phriodoli i leoliad neu ardal arbennig. Ar gyfer y gweddill o'r staff heb unrhyw hunaniaeth ddaearyddol benodol, gellid eu dosbarthu yn ôl y gyfran o gyllideb y Cyngor presennol a gâi ei gwario yn ardal yr awdurdod newydd, neu yn ôl y boblogaeth. Awgrymwyd y dylai'r awdurdodau hyn gytuno'n lleol ar y dull i'w ddefnyddio gyda chynrychiolwyr staff, ond pan fyddai anhawster, y byddem yn tueddu i ddefnyddio cyfran y gyllideb fel maen prawf. Yr oedd y broses di-agredu staff yn faes lle teimlem y byddai'n lleol i'r staff i drefniadau gael eu datblygu a'u cytuno yn ôl amgylchiadau lleol. Gwnaethpwyd yn glir gennym y byddem ar gael i helpu drwy drafodaeth a chynghori pe bai unrhyw anawsterau.

45. Ar ôl cytuno ar nifer y staff i'w trosglwyddo, yr oedd yn rhaid i'r awdurdodau wedyn ddatblygu, a chytuno gyda'r staff, y meini prawf i'w defnyddio i benderfynu pa unigolion fyddai'n trosglwyddo i ba awdurdod. Yr oedd y meini prawf ar y cyfan yn cynnwys dewisiadau personol, amgylchiadau domestig, hyd gwasanaeth a'r cyfuniad medrau yr oedd ei angen ar awdurdodau. Yr oedd hwnnw'n gyfnod pryderus i'r staff a gynhwysid yn y drefn hon. Byddai penderfyniadau ar ddi-agredu yn effeithio nid yn unig ar eu man gweithio ond hefyd, o bosibl, ar eu rhagolygon cyflogaeth yn y dyfodol. Yr oedd y staff yn awyddus i osgoi mynegi eu dewis dros awdurdod pan na fyddai angen eu medrau penodol hwy, o bosibl, a byddai rhai'n dadlau na ddylai fod angen iddynt fynegi dewis dros awdurdod neu'r llall tan i'r awdurdodau unedol ddatblygu eu hadeiladwaith staffio. Er ein bod yn cydymdeimlo â'r gofidiau hyn, teimlem fod oedi'n anymarferol - mewn llawer enghraifft, ni fyddai dewis personol yn ffactor hanfodol beth bynnag wrth benderfynu i ble y byddai unigolyn yn cael ei drosglwyddo - yn ogystal â pheryglu'r holl broses drosglwyddo. Cydnabyddem hefyd na fyddai fyth yn bosibl i'r holl staff gael eu symud i awdurdod eu dewis cyntaf. Felly, rhoddwyd blaenoriaeth uwch ar sicrhau y dylai staff a oedd yn anhapus â'r di-agredu gael cyfle i apelio i drosglwyddo i awdurdod unedol gwahanol ac i wneud cais am swyddi gydag awdurdodau eraill.

Y BROSES BENODIADAU

46. Yr oedd ein harweiniad ar ystyriaeth ymlaen llaw, fel y trafodir ym mharagraffau 57 i 72, yn gymwys i swyddi lle'r oedd angen cystadleuaeth. Cydnabyddwyd, fodd bynnag, mai ychydig amser fyddai ar gael i awdurdodau lenwi swyddi o dan eu hadeiladwaith newydd. Ni fyddai'n bosibl nac yn angenrheidiol llenwi pob swydd drwy gystadleuaeth. Mewn llawer maes mewn gweithgarwch llywodraeth lleol, byddai staff yn cael eu trosglwyddo i'r awdurdod newydd yn eu swyddi presennol. Mewn meysydd eraill, fodd bynnag, byddai'n rhaid i awdurdodau benderfynu ym mhob achos a oedd angen cystadleuaeth neu a allai swydd gael ei llenwi gan unigolyn yr oedd ei gyfrifoldebau presennol yn debyg iawn i'r rheiny yn y swydd newydd.

47. Yr oeddem yn cydnabod mai'r awdurdodau'n lleol, o reidrwydd, fyddai'n gwneud penderfyniadau am y cwestiwn a oedd angen llenwi swydd drwy gystadleuaeth neu drwy

ryw fath arall o gymathu swyddi. Fodd bynnag, yr oeddem hefyd yn ymwybodol y gallai penderfyniadau felly fod yn holl-bwysig i ragolygon cyflogaeth unigolyn yn y dyfodol, y gallai unigolion ofni y gallai'r dull o gymhathu swyddi fod yn agored i'w gam-dddefnyddio, ac y gellid gofyn i'r Comisiwn ymyrryd mewn unrhyw anghydfod ynglŷn â phenderfyniadau felly. Daethom i'r casgliad y dylem gynnig ein barn ar y mater hwn, ond wrth wneud hynny, teimlem y dylid rhoi pwys priodol ar brofiad awdurdodau lleol yn y maes hwn, a cheisio swydd peidio ag ymyrryd â chyfrifoldebau a disgresw'n priodol yr awdurdodau.

48. Yn ein harweiniad, felly, yr oeddem yn nodi rhai enghreifftiau lle gallai cystadleuaeth fod yn ofynnol: sef lle gallai cymathu swyddi (a elwir hefyd yn 'sloio i mewn') fod yn anfantais i staff eraill. Pwysleisioyd yr angen am drefniadau clir ac amlwg wedi eu cytuno, a thynnwyd sylw awdurdodau at bosiblwydd apeliadau. Gwnaethpwyd yn glir gennym hefyd y byddem, o gael ymholiadau gan staff, yn cysylltu â'r awdurdod dan sylw ac y byddem yn disgwyl cadarnhau ei benderfyniad yn unig os byddai arferion personell da wedi eu dilyn. Teimlem fod digon o wybodaeth a phrofiad am arferion penodi da yn bodoli mewn llywodraeth leol, ac am y rheswm hwnnw ni chynhwyswyd unrhyw arweiniad manwl ar drefniadau dewis yn ein cyngor ar 13 Mawrth 1995.

49. Yr oedd yr ymateb wedyn gan awdurdodau yn awgrymu y byddai'r broses o lenwi swyddi yn yr awdurdodau newydd wedi bod yn dasg amhosibl pe na bae cymathu swyddi wedi ei ddefnyddio i leihau'n sylweddol nifer y cyfweiliadau cystadleuol yr oedd yn rhaid eu cynnal. Yr oedd ymateb aelodau staff yn cadarnhau ei bod yn hanfodol, yn y lle cyntaf, i drefniadau fodoli'n lleol i unigolion allu apelio yn erbyn penderfyniadau cymathu swyddi, ac yn ail, fod y meini prawf a ddefnyddid wrth benderfynu a oedd cymathu swyddi'n bod neu a oedd angen cystadleuaeth yn ddigon clir ac amlwg i ganiatáu cael trafodaeth wrthrychol pe bai apêl yn cael ei gwneud.

Cyfle Cyfartal

50. Yr oedd arweiniad yr Ysgrifennydd Gwladol yn gwahodd y Comisiwn i ystyried cyhoeddi arweiniad ar gyfrifoldebau cyfle cyfartal. Wrth gwrs, yr oedd gan awdurdodau ddyletswydd eisoes i gydymffurfio â'r gyfraith ar osgoi gwahaniaethu ar sail rhyw a hil. Credem ei bod yn gywir ystyried a fyddai arweiniad ychwanegol o les i awdurdodau yn ystod y broses drosglwyddo. Cawsom drafodaethau gyda'r Comisiwn Cyfle Cyfartal yng Nghymru a chytunodd i baratol canllawiau priodol ar gyfer awdurdodau lleol ar y materion a oedd yn debygol o godi yng nghyd-destun ad-drefnu. Buom yn ymgynghori hefyd â'r Comisiwn Cydraddoldeb Hiliol, ac o ganlyniad tynnwyd sylw awdurdodau at eu cyfrifoldebau o dan y Ddeddf Cysylltiadau Hiliol 1976 pan anfonwyd arweiniad y Comisiwn Cyfle Cyfartal at awdurdodau ym mis Ebrill 1995.

51. Yn sgil sylwadau gan y Comisiwn Cyfle Cyfartal ym mis Ionawr 1996 a chan Gadeiryddion Pwyllgorau Cymreig Cyflogaeth Pobl Anabl, cyhoeddwyd llythyr pellach gennym ar 31 Ionawr 1996 yn tynnu sylw awdurdodau unwaith yn rhagor at eu cyfrifoldebau statudol i osgoi gwahaniaethu.

Yr Iaith Gymraeg

52. Cawsom sylwadau gan UNSAIN ynglŷn â phennu'r iaith Gymraeg fel gofyniad ar gyfer rhai swyddi; mynegodd yr undeb ei ofid y gallai rhai ymgeiswyr posibl gael eu hepgor yn anharg rhag cael eu hystyried. Gwnaethpwyd yn glir ein barn mai mater i awdurdodau lleol oedd penderfynu ym mhob achos, o fewn y ddeddfriaeth berthnasol, ddilysrwydd gofyniad i allu siarad Cymraeg.

Trefniadau Penodi a Dewis - Cwynion

53. Ar ôl rhoi sylw dyladwy i brofiad personnel awdurdodau lleol, siom i ni oedd cael sylwadau, yn ystod y cyfnod o wneud penodiadau ar lefel prif swyddogion, gan undebau ac unigolion yn mynegi gofid nad oedd awdurdodau ym mhob amgylchiad yn dilyn yr arferion personnel gorau nac arweiniad y Comisiwn Cyfle Cyfartal. Cafodd y sylwadau hyn eu hystyried, ac ym mis Medi 1995 cyhoeddwyd cylchlythyr 6/95 gennym ar drefniadau penodi a dewis. Yr oedd y cylchlythyr hwnnw'n tynnu sylw awdurdodau at bwysigrwydd trefniadau personnel da ac yn ei gwneud yn glir y byddem yn mynd ar ôl unrhyw gwynion a gaem am enghreifftiau o fethu a dilyn arferion da.

54. Rhwng mis Awst 1995 a mis Mawrth 1996, cawsom 10 o gwynion ysgrifenedig ffurfiol am benderfyniadau gan awdurdodau yn ystod y broses o lunio rhestr fer o ymgeiswyr, ac ymchwiliwyd i'r cwynion hynny. Cawsom wybod, drwy gyfrwng nifer o sylwadau anffurfiol, nad y cwynion ffurfiol hyn oedd yr holl gwynion gan unigolion a oedd yn anhapus am eu triniaeth; mae'n bosibl fod yna lawer yn rhagor nad oeddent yn teimlo'n alluog i gwyno oherwydd ofn peryglu eu cyfle o gael cyflogaeth rywle arall yn y sefydliad neu mewn awdurdodau eraill. Fodd bynnag, gallem weithredu'n unig pan fyddai achwynwyr yn cyflwyno tystiolaeth ysgrifenedig i ni.

55. Ni fyddai'n iawn cyhoeddi gohebiaeth na chyngor sy'n ymwneud ag unigolyn y gellir ei adnabod; felly, ni all yr adroddiad hwn drafod yn fanwl o gwbl yr achostion y deliwyd â hwy. Ein dull oedd gofyn i'r awdurdod unedol am ei sylwadau am y gwyn. Yn y rhan fwyaf o achostion, yr oedd eglurhad bodhaol yn bod ac ni chwasmos reswm dros fynd â'r mater ymhellach. Fodd bynnag, nid oeddem yn gallu cefnogi dull yr awdurdod mewn dau o'r achostion hyn, ac yn y ddwy enghraifft buom yn ystyried a ddylem dynnu sylw'r Ysgrifennydd Gwladol at ein gofid. Er ein bod yn ansicr am y trefniadau a oedd wedi eu defnyddio, nid oedd gennym dystiolaeth fod hynny wedi cael effaith sylweddol ar ganlyniad terfynol y broses ddeuwis. O ganlyniad, nid ystyriem fod gennym sail dros gyngor i'r Ysgrifennydd Gwladol (o dan Adran 40 (3) o'r Ddeddf) i orchymyn awdurdod i ail-reddeg penodiad. I wneud hynny, byddai'n rhaid i ni fod wedi darparu i'r Ysgrifennydd Gwladol dystiolaeth y byddai'n deg ac yn rhesymol iddo wrthod penderfyniad yr awdurdod ac unrhyw gontract cyflogaeth a oedd eisoes wedi ei wneud; fel arall, mae'n bosibl na ellid cynnal y cyfarwyddyd mewn llys barn.

56. Er bod y 10 achos y buom yn delio â hwy yn cynnwys cyfran fach iawn yn unig o'r staff a drosglwyddwyd i'r awdurdodau newydd, siom i ni fodd bynnag oedd fod rhai

unigolion, naill ai o ganlyniad i gyfathrebu gwael â'r staff, neu oherwydd diffyg eglurder yn y trefniadau dewis, neu oherwydd arferion gwael gwirioneddol, wedi teimlo'n ddigon anfodlon am y broses benodi i ddod atom yn ffurfiol. Yr oedd trefniadau penodi teg ac eglur yn hanfodol bwysig i gynnal ysbryd staff a oedd yn trosglwyddo i awdurdod newydd.

YSTYRIAETH YMLAEN LLAW

57. Ystyriaeth ymlaen llaw oedd yr enw a roddid i'r trefniant lle byddai awdurdodau yn rhoddi blaenoriaeth, yn y lle cyntaf, i grŵp penodol o staff wrth hysbysebu swyddi a'u llenwi. Cafodd y trefniant hwn ei lunio i ddiogelu staff yn ystod y broses drosglwyddo a phenodi. Nid oedd yn gwarantu y byddai unigolion yn cael eu rhoi ar restr fet ar gyfer cyfweliadau nac yn llwyddo ynddynt; ond yr oedd yn rhoi'r hawl iddynt gael ystyriaeth i'w ceisiadau cyn y gallai ymgeiswyr o'r tu allan i'r grŵp ystyriaeth ymlaen llaw wneud cais.

58. Gan gydnabod y gallai trefniadau ystyriaeth ymlaen llaw gael effaith sylweddol ar ragolygon cyflogaeth unigolion, dechreuwyd trafod y cwestiwn hwn yn gynnar. Cyhoeddwyd ein cylchlythyr ymgynghori cyntaf ar ystyriaeth ymlaen llaw ar 16 Medi 1994. Yr oedd hwnnw'n gosod allan farn y Comisiwn ar gystadlaeth i swyddi prif swyddogion a pha grwpiau o staff fyddai'n gymwys i wneud cais am swyddi lle'r oedd angen cystadlaeth ar lefel prif swyddog ac is. Yr oedd y Swyddfa Gymreig wedi mynegi'r farn y dylai penodiadau prif swyddogion fod yn agored i gystadlaeth agored lawn a chefnogid y farn honno gan y Comisiwn. Gwelsom fod ystyriaeth ymlaen llaw yn bwnc lle'r oedd barn yr awdurdodau'n amrywio'n helaeth, a pharhaodd y drafodaeth am hyn tan yn hwyr ym 1995. Ym mis Ionawr 1995, ar ôl ystyried yr ymatebion i'r ymarfer ymgynghori, cyhoeddwyd cylchlythyr 1/95 gennym ar ystyriaeth ymlaen llaw. Dilynwyd hwnnw gan gylchlythyr 3/95 ym mis Mawrth a chan gyngor pellach i'r Ysgrifennydd Gwladol ym mis Ebrill ac i'r awdurdodau ym mis Mai a mis Awst. Caiff cynnwys ein harweiniad ei drafod yn fanylach ym mharagraffau 57 i 72 isod.

Penodi'r Prif Weithredwr

59. Wrth ystyried pa gyngor yr oedd angen ei roi i awdurdodau lleol, yr oeddem yn cydnabod mai'r cam cyntaf y byddai angen i bob awdurdod ei gymryd fyddai penodi pennaeth ei wasanaeth cyflogedig. Gallai unrhyw oedi cyn gwneud y penodiad hwn gael effaith gynyddol ar benodiadau eraill gan achosi oedi wrth benodi prif swyddogion ac felly cyn paratoi adeiladwaith trefniadaeth adrannau. Yn wir, ar un adeg dadleuai rhai awdurdodau y dylai'r Comisiwn sefydlu amserlen yn gosod allan y dyddiad pan fyddai pob awdurdod unedol yn cynnal ei gyfweliadau, ac y dylai'r Comisiwn ei hun oruchwylio'r broses. Nid ystyriem fod hynny'n ymarferol.

60. Yr oeddem yn ymwybodol y byddai penodi'r pennaeth gwasanaeth cyflogedig yn gosod naws penodiadau dilynol. Ym mis Tachwedd 1994, felly, (tua 10 mis cyn ein cyngor diweddarach ar osgoi arferion gwael mewn trefniadau penodi) yn sgil trafodaethau

gyda'r Gymdeithas Prif Weithredwyr Awdurdodau Lleol (SOLACE), cyhoeddwyd cylchlythyr ymgynghori gennym ar benodi prif weithredwyr, a hwnnw'n cynnwys rhestr archwilio ar gyfer hysbysebion ac awgrymiadau ar gyfer gwybodaeth i roi i ddarpar ymgeiswyr. Nid oedd yn cynnig cyngor penodol ar drefniadau dewis, ond yr oedd yn pwysleisio y dylai'r broses fod yn deg ac y dylai ymddangos yn deg. Argymhellwyd gennym y dylai pob awdurdod newydd gael sylwbebydd penodi annibynnol i roi cyngor diddedd ar drefniadau. Yr oedd hynny'n fater dadleuol ar y pryd, ond cydymffurfiodd pob un o'r awdurdodau â'n harweiniad gan benodi sylwbebydd annibynnol.

61. Yr oeddem yn awyddus i sicrhau na chât dim byd ei wneud gan yr awdurdodau presennol i ragfarnu ystyried ceisiadau am swyddi gan yr awdurdodau newydd. Ar y cychwyn cyngorwyd llywodraeth leol gennym mai'r awdurdodau newydd ddylai benderfynu disgrifiadau swyddi ar gyfer penaethiaid eu gwasanaeth cyflogedig a rhoi hysbysebion yn y wasg. Fodd bynnag, dadleuodd rhai pwyllgorau trosglwyddo y gellid arbed amser gwerthfawr pe bai hysbysebion yn cael eu cyhoeddi cyn yr etholiadau, pe baent dros dro'n unig ac i gael eu cadarnhau gan yr awdurdodau newydd wedyn. Cytunem, pe bai pwyllgorau trosglwyddo yn dymuno cymryd y cam hwnnw, heb ragfarnu penderfyniad yr awdurdod newydd yn y pen draw, na fyddem yn ceisio'u hatal. Cyhoeddodd y mwyafrif o'r pwyllgorau trosglwyddo hysbysebion ymlaen llaw. Gofynsom am gael gweld copiau o'r hysbysebion cyn eu cyhoeddi a chopiau o'r drafft o ddisgrifiadau swyddi a manylion personau a oedd wedi eu paratoi, a darparwyd y rheiny.

62. Yr oedd ymatebion i'n cylchlythyr ymgynghori ar ystyriaeth ymlaen llaw yn awgrymu bod yna gefnogaeth eang, ond mid unfrydol, i benodi'r prif weithredwr drwy gystadlueth agored lawn. Credai rhai cyrrff y dylai cystadlueth gael ei chyfyngu i Gymru, neu i'r prif weithredwyr presennol yng Nghymru, yn y lle cyntaf. Yn ystod ein cyfarfodydd gyda phwyllgorau trosglwyddo ac awdurdodau lleol, cawsom yr argraff fod yna deimlad o ansicrwydd a fyddai pob awdurdod newydd yn defnyddio trefniadau cystadlueth agored yn llawn. Daethom i'r casgliad y byddai'n llesol i'r holl awdurdodau newydd ac i ymgeiswyr posibl am y swyddi pe bae'r broses yn cael ei gwneud yn hollol sicr. O gofio y gallai awdurdod newydd benderfynu fel arall ar fyr rybudd ar ôl yr etholiad i beidio â dilyn ein harweiniad, gofynsom i'r Ysgrifennydd Gwladol, ym mis Ebrill 1995, wneud cystadlueth agored yn orfodol, fel y cyngorwyd yn ein cylchlythyron ar ystyriaeth ymlaen llaw. Cytunodd yntau a chyhoeddodd gyfarwyddyd yn unol â hynny o dan adran 40 (3) o Ddeddf Llywodraeth Leol (Cymru) 1994.

Ystyriaeth ymlaen llaw - Swyddi Prif Swyddogion

63. Yr oeddem o'r farn yn gynnar iawn y dylid, ar gyfer swyddi ar lefel prif swyddog haen gyntaf, roi ystyriaeth ymlaen llaw i swyddogion llywodraeth leol a oedd yn gweithio yng Nghymru. Yr oedd mwyafrif yr ymatebion i'r ymgynghori yn cefnogi'r farn honno a dyna oedd ein safbwynt drwy gydol y broses ad-drefnu. Cafwyd ychydig ddaidiau am yr hyn oedd swydd prif swyddog, a diffiniwyd hi gennym fel swydd haen gyntaf.

- yn uniongyrchol gyfrifol i bennaeth gwasanaeth cyflogedig yr awdurdod; neu

- wedi ei chynnwys yn y fim rheolaeth gorfforaethol (lle byddai adailadwaith felly yn cael ei mabwysiadu); neu

- yn angenrheidiol yn ôl y statud.

Ystyriaeth ymlaen llaw - Swyddi Islaw Lefel Prif Swyddog

64. Ar gyfer swyddi islaw lefel prif swyddog, teimlem y gallai ystyriaeth ymlaen llaw gael ei rhoi naill ai i staff yn yr awdurdodau blaenorol neu i staff yn awdurdodau'r hen ardal sirol. Ym Mhowys, nid oedd gwahaniaeth rhwng y ddau ddewis hwnnw, gan y byddai holl awdurdodau'r hen ardal sirol yn rhan o'r awdurdod newydd. Fodd bynnag, yn Aberconwy a Cholwyn (Conwy) er enghraifft, byddai wedi gwneud gwahaniaeth sylweddol i nifer y staff a fyddai'n gymwys i gael eu hystyried ar gyfer swyddi yn yr awdurdod hwnnw. Y rheswm am hynny oedd fod yr awdurdod yn cynnwys dwy ardal cyngor dosbarth mewn dwy sir gyfagos. Yn yr achos hwn, byddai cyfyngu ystyriaeth ymlaen llaw i awdurdodau blaenorol yn golygu y byddai staff mewn pedwar awdurdod (CS Gwynedd, CS Clwyd, CB Aberconwy a CB Colwyn) yn gymwys ar gyfer ystyriaeth ymlaen llaw, tra byddai ymestyn ystyriaeth ymlaen llaw i'r holl staff yn yr hen ardal sirol yn golygu y byddai staff mewn naw cyngor dosbarth ychwanegol (Ynys Môn, Arfon, Dwyfor, Meirionnydd, Delyn, Alun a Glannau Dyfrdwy, Wrecsam Maelor, Rhuddlan a Glyndwr) yn gymwys. Mae'r enghraifft hon yn dangos yn glir y tyndra a oedd yn bodoli mewn rhai ardaloedd rhwng y dymuniad i roi cyfle i gynifer â phosibl o'r staff gael gwneud cais am swyddi gwag, a'r anawsterau ymarferol a allai godi o wneud hynny.

65. Yn ein cylchlythyr ymgynghori ym mis Medi 1994, yr oeddem wedi dod i'r farn y dylai ystyriaeth ymlaen llaw gael ei chyfyngu i ardal yr awdurdod lleiaf (blaenorol). Dangosodd yr ymatebion i'n hymgyngori nad oedd cytundeb mewn llywodraeth leol a chafodd nifer o ddulliau eraill hefyd eu cyflwyno. Yr oedd i bob dull ei fanteision a'i anafanteision, ac mewn rhai achosion yr oedd y dadleuon bron yn gyfwbwys. Fodd bynnag, daethom i'r farn y byddai'n decach i fwy o staff ar y cyfan i osod yr ardal ehangach yn cynnwys sir gyfan a rhoesom wybod i'r awdurdodau am ein casgliad ym mis Ionawr 1995. Yn y cyfnod cynnar hwnnw, nid oedd yr ymrwymiad i egwyddor trosglwyddo'r staff i gyd eto wedi ei wneud yn ffurfiol, a chredem, heb warant trosglwyddo, y byddai buddiannau staff yn cael eu diogelu'n well gan faes ehangach o ystyriaeth ymlaen llaw. Wrth ddod i'r penderfyniad hwnnw, yr oeddem yn ymwybodol iawn o'r diffyg unfrydedd barn mewn llywodraeth leol am y pwnc hwn, a phan ddaeth yr awdurdodau atom gyda chynigion gwahanol ar gyfer trin ystyriaeth ymlaen llaw yn eu hardaloedd, gwrandawyd gyda chydymdeimlad ar eu sylwadau.

Trefniadau lleol

66. Ar ôl cadarnhau y byddai'n bosibl i'r holl staff drosglwyddo pe baent yn dymuno cael eu trosglwyddo, dangosodd awdurdodau mewn rhai ardaloedd fwy o ddiddordeb mewn mynd ar ôl trydydd dewis. Daethant i'r casgliad mae'r dull tecaf fyddai cyfyngu ystyriaeth ymlaen llaw, nid yn unig i staff yn yr awdurdodau blaenorol, ond i'w gyfyngu ymhellach i'r staff hynny a fyddai'n trosglwyddo i gyflogaeth yr awdurdod unedol hwnnw. Cododd y farn hon oherwydd y byddai ystyriaeth ymlaen llaw mewn rhai ardaloedd ar sail yr awdurdod blaenorol yn gyfle i swyddogion cyngorhau sir wneud cais am swyddi mewn tri awdurdod unedol neu fwy, tra gallai staff yn y cyngorhau dosbarth hynny nad oeddent yn cael eu rhannu wneud cais am swyddi mewn un awdurdod yn unig. Yr oedd i'r trydydd dull hwn, a elwid yn gyffredinol yn ddull "cronfa", y fantais i awdurdodau unedol o gyfyngu nifer y staff y byddai'n rhaid rhoi gwybod iddynt am swyddi gwag.

67. Ystyriodd y Comisiwn y cynigion hyn yn ofalus. Yr oeddem yn ymwybodol fod rhai anafanteision yn gysylltiedig â'r dull hwn. Yn enwedig, gyda'r trefniant hwn byddai gan staff a oedd yn anhapus o gael eu dosbarthu i awdurdod unedol penodol lai o gyfle i wneud cais am swyddi yn yr awdurdodau unedol cyfagos nag a fuasai ganddynt o dan y trefniant sir-gyfan. Am y rheswm hwn, yr oedd yn bwysig i awdurdodau fod yn arbennig o ofalus i sicrhau bod eu trefniadau di-agredu yn glir, yn deg ac yn cael eu cefnogi gan y staff. Wrth gwrs, byddai gan staff a oedd yn anfodlon â chanlyniad yr ymarfer di-agredu gyfle i apelio yn erbyn eu dosbarthiad i awdurdod penodol. Er mwyn bod yn deg â'r unigolion hynny felly, byddai angen i awdurdodau sicrhau nad oedd unrhyw apeliadau felly heb eu penderfynu wrth roi gwybod i staff am swyddi gwag. Yr oedd hynny'n golygu ei bod yn bwysicach fyth i'r mecanwaith apeliadau weithredu'n gyflym ac yn effeithiol.

68. Trafodwyd y gofidiau hyn gyda'r awdurdodau dan sylw, a chan gymryd i ystyriaeth yr ymrwymiad i drosglwyddo staff a oedd newydd ei gadarnhau, daethom i'r casgliad, lle'r oedd cefnogaeth unfryd i drefniadau lleol mewn ardal benodol, na fyddem yn gwrthwnebu trefniadau felly. Gosodwyd allan rai meini prawf ar gyfer y trefniadau hyn yn ein cylchlythyr 3/95 ym mis Mawrth 1995: yr oedd angen cytundeb yr holl awdurdodau presennol a'r rhai newydd yn yr ardal a chytundeb staff a chynrychiolwyr undebau llafur cyn y byddem yn cymeradwyo trefniadau lleol ar gyfer ystyriaeth ymlaen llaw a fyddai'n wahanol i'n harweiniad.

69. Yr oedd cytundeb yn ddiweddar gan awdurdodau lleol i drosglwyddo'r staff i gyd yn hanfodol i'n penderfyniad i dderbyn trefniadau lleol. Heb yr ymrwymiad hwnnw, byddai'r trefniant "cronfa" wedi bod yn annerbyntol i ni. Byddai wedi golygu y cais staff a fyddai wedi eu hepgor o'r SIO (er enghraifft, oherwydd barnu nad oedd TUPE yn gymwys iddynt) eu hamddifadu hefyd o'r cyfle i wneud cais am swyddi pan fyddai swyddi gwag yn cael eu hysbysebu am y tro cyntaf. Ni allem fod wedi cydsynio i ddull gyda goblygiadau felly.

Ystyriaeth i staff "Wedi eu lleoli" a "Heb eu lleoli"

70. Daeth barn wahanol arall am ystyriaeth ymlaen llaw i'r amlwg mewn llywodraeth leol ar ôl cyhoeddi'n arweiniad o ganlyniad i gytundeb gan y Cyd-Gyngor Cenedlaethol (NJC) y dylai fod gan staff a oedd yn trosglwyddo ar sail "wedi eu lleoli" - ac ystyr hynny i ni oedd staff a fyddai'n trosglwyddo yn eu swyddi presennol neu a oedd wedi eu dosbarthu i swyddi penodol gyda'r awdurdod newydd heb gystadlaeth - hawl i ystyriaeth ymlaen llaw yn unig ar ôl i staff "heb eu lleoli" gael eu hystyried. Ein barn ni oedd na dylai staff "wedi eu lleoli" yn gyffredinol gael eu hepgor o flaenoriaeth ymlaen llaw, ond yr oeddem yn cydnabod fod awdurdodau lleol ac undebau llafur yn rhoi llawer o bwys ar y cytundeb NJC, ac ym mis Mai 1995, derbynwyd gemym y gallai'r trefniadau lleol y cyfeiriwyd atynt uchod gyda'r dulliau diogelwch a osodwyd allan ym mharagraff 68, hefyd gynnwys y mater hwn. Erbyn dechrau Ionawr 1996, yr oeddem wedi cymeradwyo trefniadau lleol ym mhob un o'r wyth sir. Yr oedd yn ymddangos bod y trefniadau lleol hyn yn gweithio'n dda mewn gwirionedd.

Hysbysebu Ehangach

71. Pan fyddai awdurdodau unedol yn dymuno hysbysebu swyddi gwag y tu allan i'r maes ystyriaeth ymlaen llaw, ar sail Cymru gyfan neu gystadlaeth agored, gofynsom i'r cyngorhau ddog at y Comisiwn cyn cymryd y cam hwnnw. Felly, yr oeddem yn gallu bodloni'n hunain fod awdurdodau'n rhoi ystyriaeth briodol i weithwyr llywodraeth leol cyn ceisio penodi ymgeiswyr allanol.

72. Cyn 1 Ebrill 1996, cawsom yn agos i 200 o geisiadau gan awdurdodau lleol am fynd ymlaen i hysbysebu'n agored, ac yr oeddem yn gallu cytuno ar unwaith â'r mwyafrif ohonynt. Mewn nifer fach o achostion, yr oedd yn ymddangos fod yna ymgeiswyr lleol cymwys, a gofynsom i'r awdurdodau roi cyfweiliad iddynt hwy cyn mynd ymlaen i'r ail gam. Caiff y trefniadau ystyriaeth ymlaen llaw a oedd yn gweithredu ar ôl 1 Ebrill 1996 eu trafod ym Mhennod 6.

APELIADAU

73. Yr oedd ein harweiniad gan yr Ysgrifennydd Gwladol yn ei gwneud yn ofynnol i ni benderfynu'r mecanwaith apeliadau mwyaf effeithiol i unigolion a fyddai'n dymuno herio penderfyniadau a oedd yn effeithio arnynt o ganlyniad uniongyrchol i ad-drefnu. Ystyriem mai hon oedd un o'n blaenoriaethau pennaf, ac ym mis Medi 1994, cymerwyd camau i sefydlu gweithgor anffurfiol yn cynnwys undebau llafur, cymdeithasau awdurdodau lleol a'r Bwrdd Rheoli Llywodraeth Leol (LGMB).

74. Yr oedd arweiniad yr Ysgrifennydd Gwladol yn ein gwahodd i ystyried y peirianwaith presennol ar gyfer Cyngorhau Rhanbarthol, wedi ei addasu yn ôl anghenion arbennig yr ad-drefnu yng Nghymru, fel a ddigwyddodd wrth ad-drefnu llywodraeth leol y tro diwethaf. Credem fod natur sylfaenol y newidiadau a fwriedid y tro hwn yn golygu ei bod yn hanfodol cael mecanwaith effeithiol a chyflym. Yr oeddem yn awyddus, felly, i'r mecanwaith

apeliadau arbennig ganolbwyntio ar y pynciau hynny a fyddai'n cael mwyafrif o effaith ar ragolygon cyflogaeth unigolion yn y dyfodol ac a fyddai'n fwyaf anodd eu datrys yn lleol. Byddai ymateb cyflym yn hanfodol, yn enwedig mewn perthynas â materion gorchymyn trosglwyddo staff ac ystyriodd y gweithgor yn ofalus pa newidiadau oedd yn angenrheidiol yn nhrefniadau presennol y Cynghorau Rhanbarthol i'w galluogi i gynnwys y grwpiau hynny o staff nad oeddent cyn hynny yn cael eu cynnwys ganddynt, ac i weithio'n gyflym.

75. Daethom i'r casgliad mai'r prif bynciau y byddai aelod unigol o staff hwyrach am eu henio oedd, yn gyntaf, gael ei hepgor o'r gorchymyn trosglwyddo, neu'n ail, ei gynnwys yn y gorchymyn trosglwyddo, ond o safbwynt yr unigolyn, wedi ei ddsbarthu i'r awdurdod newydd anghywir. Cawsom ein perswadio hefyd fod angen hawl apelio yn erbyn methiant i gynnwys unigolyn yn y grŵp priodol i gael ystyriaeth ymlaen llaw ar gyfer swyddi lle'r oedd cystadleuaeth yn digwydd. Nododd y cynrychiolwyr llywodraeth leol ar y gweithgor rai materion eraill y dymunent i'r peirianwaith eu cynnwys, ond derbyniwyd na ddylai'r Comisiwn gadw llygad ar y rheiny ac na ddylent oeddi'r broses o ystyried apeliadau mewn cysylltiad â'r prif bynciau. Yr oeddem yn awyddus, cyn i beirianwaith y Cynghorau Rhanbarthol gael ei ddefnyddio, y dylai popeth posibl fod wedi ei wneud ar lefel leol i ddatrys yr anghydfod, ac ar ôl i beirianwaith y Cynghorau Rhanbarthol ddod i rym, y byddai apeliadau'n cael eu penderfynu'n gyflym. Felly, argymhellwyd amserlen lem gennym ar gyfer cyflwyno ac ystyried y dogfennau perthnasol ac ar gyfer trefnu gwrandawriad. Ystyriem ei bod yn bwysig i'r panel a gâi ei sefydlu i wrando apêl gael Cadeirydd annibynnol, oherwydd byddai'r panel, er na fyddai gan aelodau'r panel apelio ddi-ddordeb personol yn yr achos, yn cynnwys nifer cyfartal o gynrychiolwyr o ochr y cyflogwr ac o ochr y gweithwr.

76. Cyhoeddwyd ein cylchlythyr (4/95) ar drefniadau apelio ar 5 Mai 1995. Yr oedd hwnnw'n gosod allan y ddau bwnc y gellid apelio yn eu cylch ac a oedd yn fater i'r Comisiwn, ynghyd â'r tri phwnc ychwanegol a gyflwynwyd gan lywodraeth leol. Yr oedd yn disgrifio'r trefniadau a'r amserlenni a fyddai'n gynnwys, gan arwyddo y byddai'r LGMB yn ymgymryd â gwaith pellach i weithredu'r trefniadau'n llawn.

77. Felly, lluniodd LGMB ac UNSAIN restr o gadeiryddion apelio annibynnol drwy ymgynghori â llywodraeth leol, a gallodd y Comisiwn gefnogi'r rhestr honno ym mis Awst 1995. Cawsom gyfarfod gyda chadeiryddion annibynnol ym mis Medi i drafod y mecanwaith apelio ac unrhyw faterion y dymunent eu codi. Ymhlith y materion a drafodwyd yr oedd trefniadau lleol ar gyfer ystyriaeth ymlaen llaw, staff a gâi eu cynnwys gan y mecanwaith apelio, a swyddogaeth y cadeiryddion annibynnol.

78. Paratôdd LGMB hefyd, eto drwy ymgynghori ag undebau a llywodraeth leol, ddogfennau apelio safonol i'w defnyddio gan awdurdodau, a chymeryd camau i sicrhau bod y trefniadau Cynghorau Rhanbarthol wedi eu haddasu'n arbenig yn cael eu hymestyn i gwmpasu holl weithwyr llywodraeth leol fel yr oeddem wedi rhagweld.

79. Erbyn mis Medi 1995, yr oedd fframwaith yn bodoli ar lefel genedlaethol i wrando apeliadau. Wedyn, buom yn canolbwyntio ar annog awdurdodau i sicrhau bod mecanweithiau lleol effeithiol yn bodoli er mwyn sicrhau mai'r apeliadau hynny'n unig na ellid eu datrys ar lefel leol a fyddai'n cyrraedd lefel genedlaethol. Yn ystod ein cyfarfodydd gydag awdurdodau unedol ym mis Medi - Hydref 1995, cawsom sicrywdd gan bob awdurdod ar y pwynt hwn, ond clywsom wedyn am oedi mewn un sir. Llwyddwyd i bwysu ar yr awdurdod hwnnw i symud ymlaen yn gyflym i gytuno ar fecanwaith gyda'r staff.

80. O ganlyniad, deliwyd â mwyafrif yr apeliadau ar lefel leol a chyhaeddodd deuddeg y lefel genedlaethol. O'r rheiny, yr oedd wyth yn ymwneud â'r gorchymyn trosglwyddo staff, a chadarnhawyd dwy o'r rheiny gan y panel apelio. Mae nifer isel yr apeliadau cenedlaethol a gyflwynwyd yn awgrymu bod y trefniadau apelio lleol wedi gweithio'n effeithiol.

HYFFORDDIANT A CHYNGHORI

81. Yr oedd arweiniad yr Ysgrifennydd Gwladol yn ein gwahodd i ystyried a oedd angen cyngor am hyfforddiant a chynghori. Yr oeddem yn awyddus i sicrhau y dylai awdurdodau lleol wneud trefniadau i baratoi staff ar gyfer y newidiadau a fyddai'n eu hwynebu. Trafodwyd yr hyn a allai fod yn angenrheidiol gyda swyddogion llywodraeth leol cynrychioliadol, a chyda'r Bwrdd Rheoli Llywodraeth Leol yng Nghymru, ac ym mis Ionawr 1995, gallem roi cyngor i awdurdodau lleol iddynt ei ystyried wrth gynllunio'u rhaglenni hyfforddiant a'u trefniadau cynghori.

82. Ym mis Awst 1995, dilynwyd hynny gan holiadur yn gofyn am wybodaeth am y camau yr oedd yr awdurdodau presennol yn eu cymryd i baratoi staff ar gyfer ad-drefnu. Atebodd llai na hanner yr awdurdodau, ac yr oedd rhai o'r farn na fyddai'n bosibl i awdurdodau wneud penderfyniadau am eu strategaethau hyfforddiant nes i'r broses o osod staff mewn swyddi gael ei chwblhau i raddau helaeth, a nes i ganlyniad y cytundeb refereniw llywodraeth leol fod yn wybyddus - h.y. ym mis Rhagfyr neu Ionawr. Felly, cyhoeddodd y Comisiwn gylchlythyr ychwanegol ym mis Ionawr 1996 yn annog awdurdodau newydd i osgoi colli swyddi pryd bynnag y byddai'n bosibl drwy ail-hyfforddi staff. Prin oedd yr ymateb i hwn hefyd ond profwyd wedyn fod awdurdodau bob amser mewn gwirionedd yn ceisio achosi cyn lleied â phosibl o golli swyddi'n orfodol.

AR ÔL ETHOLIADAU'R DARPAR AWDURDODAU

83. Etholwyd y darpar awdurdodau unedol ar 4 Mai 1995, ac erbyn hynny yr oedd y Comisiwn wedi ymgynghori, ac wedi cyhoeddi arweiniad, ar yr holl brif bynciau a oedd yn effeithio ar fuddiannau staff - h.y. penodiadau yn y cyfamser, taliadau am ddyfetswyddau ychwanegol, egwyddor trosglwyddo'r staff i gyd, cystadleuaeth ac ystyriaeth ymlaen llaw, di-agredu, cyfle cyfartal a threfniadau apelio.

**ADRAN 40 (2) (b) (ii) -
TREFNIADAETH, RHEOLAETH A
CHYDNABYDDIAETH STAFF YN YR AWDURDODAU
NEWYDD**

- 84. Ar ôl etholiadau'r darpar awdurdodau dyma oedd y prif dasgau a oedd ar ôl i ni:
 - ein dyletswydd o dan adran 40(2)(b)(ii) o'r Ddeddf i ystyried a dal i adolygu trefniadaeth, rheolaeth a chydabyddiaeth staff yr awdurdodau newydd (gweler Pennod Pedwar);
 - cadw llygad ar weithredu'r trefniadau ar gyfer ystyriaeth ymlaen llaw;
 - sicrhau bod y mecanwaith apelio arbennig yn bodoli cyn cyhoeddi drafft y gorchymyn trosglwyddo staff;
 - dilyn cynnydd awdurdodau wrth baratoi cyfraniadau i ddrafft y gorchymyn trosglwyddo staff;
 - delio ag ymholiadau a chwynion gan staff, yn arbennig mewn cysylltiad â'r broses benodiadau.

85. Yn ystod mis Medi a Hydref 1995, cafwyd cyfarfodydd gyda phob un o'r 22 o ddarpar awdurdodau unedol, a chynrychiolwyr undebau llafur a staff, i drafod eu cynnydd ym mhob un o'r meysydd uchod. Mae'r paragraffau blaenorol eisoes wedi disgrifio pa gamau oedd yn angenrheidiol mewn perthynas â phob un ond y cyntaf o'r tasgau a restrwyd uchod. Caiff ein dull o ddelio â'n cyfrifoldebau o dan adran 40(2)(b)(ii) ei drafod ym Mhennod Pedwar.

86. Yr oedd y gofyniad i'r Comisiwn Staff "ystyried a dal i adolygu trefniadaeth, rheolaeth a chydabyddiaeth staff y prif gynghorau newydd" yn annisgwyl, ac ymddangosodd yn unig wrth gyhoeddi'r Mesur Llywodraeth Leol. Yr oedd y Pwyllgor yn gofidio am natur a chwmpas ymddangosiadol eang y gofyniad fel yr oedd wedi ei ddraffio, am nad oeddem yn glir a oedd wedi ei fwriadu i fod yn arolwg parhaus o strwythurau rheolaeth a thâl yn yr awdurdodau newydd, fel yr oedd nifer o'r cynghorau presennol yn ofni.

87. I ymateb i gais brys gan y Pwyllgor am gael ymgynghori, eglurodd y Swyddfa Gymreig - ac wedyn cynhwysodd yn eu harweiniad a gyhoeddwyd i'r Comisiwn - y dylai'r Comisiwn wrth gyflawni'r ddyletswydd hon "gadw golwg arbennig o fanwl ar nifer a chydabyddiaeth uwch reolwyr [ac y byddai yn] annhebygol o orfod ymwneud â staff ar raddfa is". Yr oedd hyd yn oed y swyddogaeth gulach hon yn achosi gofid oherwydd y perygl y gallai'r Comisiwn fod yn ymyrryd yn amhriodol â rhyddid a chyfrifoldebau awdurdodau yn y maes hwn, a gofid y gallai arwain at anghydfodau gydag awdurdodau ar adeg ddiagon cythryblus iddynt. Yr oeddem yn awyddus iawn i beidio â pheryglu'n prif ddyletswydd, sef goruchwyllo proses drosglwyddo llyfn gan warchod buddiannau staff ac osgoi unrhyw berygl i ddarpariaeth gwasanaethau i'r cyhoedd; a ninnau'n ccisio gwneud hynny mewn partneriaeth gydag awdurdodau.

88. At hynny, yr oeddem yn cydnabod y byddem yn gweithio o dan nifer o gyfyngiadau. Y cyntaf o'r rheiny oedd pwerau statudol y Comisiwn, yr Ysgrifennydd Gwladol a'r Awdurdodau Lleol, a'r berthynas rhyngddynt i gyd. Nid oedd gan y Comisiwn y pŵer i gyfeirio awdurdodau lleol i fabwysiadu dull penodol o weithredu. Gallai'r Ysgrifennydd Gwladol wneud hynny, ond ar ôl cael cyngor y Comisiwn yn unig. Felly, yr oedd yn hanfodol i gyngor felly gael ei eirio'n fanwl gywir a bod yn glir o ran ei ddiben, a hefyd i'r Ysgrifennydd Gwladol allu dangos, mewn llysbarn pe bai angen, ei fod wedi gweithredu'n rhesymol wrth wneud gorchymyn yn seiliedig ar y cyngor hwnnw. Ar eu rhan hwy, yr oedd gan awdurdodau lleol y cyfrifoldeb cyfreithiol o benderfynu'r strwythurau rheolaeth a'r lefelau cyflog i'w mabwysiadu. Yr oeddem yn ymwybodol iawn y byddai angen cael cyfiawnhad cryf dros unrhyw ymyrraeth ym mhenderfyniadau awdurdodau lleol, ac i fod yn hollol hyderus am unrhyw gyngor a thystiolaeth gefnogi a gyflwynid gennym i'r Ysgrifennydd Gwladol.

89. Yr ail gyfyngiad oedd diffyg meincnodau wedi eu cydnabod yn ffurfiol ar strwythurau staffio, lefelau cyflog a chostau rheolaeth priodol. Golygai hynny y byddai unrhyw farn am y cwestiwn a oedd cyflog benodol neu grŵp o gyflogau wedi eu gosod yn rhy uchel yn

arbennig o oddrychol. Yr unig fframwaith ar gyfer penderfyniadau awdurdodau ar gyflogau rheolwyr hyn oedd y bandiau cyflog ar gyfer prif weithredwyr ac uwch swyddogion a oedd wedi eu cytuno'n gynharach gan y Cyd-Bwyllgorau Trafod (JNC) priodol ar lefel y Deyrnas Gyfunol. Yr oedd y graddfeydd cyflog eang iawn hyn wedi eu gosod mewn bandiau yn ôl maint poblogaeth yr awdurdod. Gan fod bandiau poblogaeth yn gor-gyffwrdd a chan fod gan awdurdodau y rhyddid i osod cyflogau rywle o fewn eu band penodol hwy, yr oedd yn bostbl o fewn y cytundeb JNC i awdurdod bach osod lefelau cyflog uwch ar gyfer swyddi tebyg nag awdurdod mwy o faint. Nid oeddem yn credu y byddai'n rhesymol i ni argymhell i bob awdurdod lleol, o ran egwyddor, weithio o fewn graddfeydd cyflog is neu gulach na'r rheiny a oedd wedi eu gosod gan y JNC. Yr oedd hynny'n golygu bod pob un o'r awdurdodau unedol yn rhydd, pe bai'n dymuno, i osod cyflogau cymharol uchel ar gyfer awdurdod o'i faint, o fewn y cytundeb JNC ac yn ôl ei ewyllys.

90. Oherwydd yr ystyriaethau hyn, daethom i'r casgliad y byddai angen i ni gael sail gadarn iawn dros gymryd unrhyw gamau yn erbyn awdurdodau, a phenderfynwyd mabwysiadu dull ymarferol: os oeddem i gynghori'r Ysgrifennydd Gwladol i ymyrryd ym mhenderfyniadau awdurdodau lleol, byddai angen dangos bod ymyrraeth felly'n angenrheidiol er mwyn gwarchod buddiannau staff.

91. Ein gofid parhaus drwy hyn i gyd oedd, pe bai awdurdod yn tynnu costau cymharol uchel ar gyflogau a buddiannau mynyddol i uwch reolwyr ac wedyn yn cael anawsterau ariannol, y gallai strwythurau ar lefelau is ddiodef gan olygu colli swyddi y gellid osgoi eu colli fel arall. O gofio natur oddrychol y gwaith a'r diffyg canllawiau cymharu dibynadwy, tasg anodd oedd asesu a oedd y perygl hwnnw'n bod yn strwythurau uwch reolwyr yr awdurdodau.

92. Cawsom wybodaeth gan awdurdodau unedol am eu strwythurau wrth iddynt ddatblygu, ac archwiliwyd hwy i weld a oedd unrhyw anghysondebau amlwg. Trafodwyd y rheiny wedyn gyda'r awdurdod dan sylw. Buom yn ceisio gweithio gydag awdurdodau mewn ffordd anffurfiol, ac yn wir, mewn llawer achos byddem yn cysylltu ag awdurdodau yn syml er mwyn egluro'n dealltwriaeth o'u cynigion. Yn y cyfnod cynnar hwnnw, yr oedd ein gofidiau o reidrydd yn ansicr iawn. Dyma enghreifftiau o'r pwyntiau a godwyd gydag awdurdodau unedol: niferoedd ymdangosiadol uchel o uwch reolwyr naill ai o ran cyfanswm neu mewn perthynas â'r boblogaeth yr oeddlyn yn ei gwasanaethu, cyflogau a oedd yn uwch nag a ddisgwyllid ar gyfer y lefel gysylltiedig o gyfrifoldeb, a chostau rheolaeth cyffredinol a oedd yn ymdangos yn uchel naill ai o ran cyfanswm neu mewn perthynas â'r boblogaeth a wasanaethid. Bu'r cysylltiadau anffurfiol iawn hyn yn ddefnyddiol oherwydd mewn nifer o achosion golygodd ein trafodaethau cynnar fod awdurdodau unedol wedi adolygu eu strwythurau ac wedi nodi cyfle i arbed arian.

93. Yn gyffredinol, gwelwom nad oedd angen cysylltu ag ychydig dros un rhan o dair o'r awdurdodau, cawsom gysylltiadau anffurfiol gydag un rhan o dair, a chyda'r un rhan o dair a oedd yn weddill, yr oedd ein gofidiau'n fwy difrifol. Lle'r oedd y gofidiau hynny'n parhau, cafwyd gohebiaeth neu gyfarfodydd ffurfiol gyda'r awdurdodau hynny. Yn y

mwyafrif o'r achosion, yr oeddent naill ai'n gallu darparu cyfiawnhad dros y strwythur staffio penodol a ddefnyddient neu'n datgan eu bwriad i osod rheolaeth lem ar gostau staffio'n gyffredinol ac felly daethom i'r casgliad na fyddai'n iawn i ni geisio ymyrryd.

94. Mewn nifer fach iawn o enghreifftiau, fodd bynnag, ac er gwaethaf addewidion, yr oeddem yn parhau i ofidio'n fawr am faich y costau oherwydd strwythur penodol a goblygiadau posibl hynny ar staff iau. Achosion oedd y rheiny lle'r oedd cyfran uwch na'r cyfartaledd o'r gyllideb, mewn awdurdodau bach, wedi ei ddisbarthu ar gyfer costau uwch reolwyr. Ym mhob achos, mynegwyd ein barn wrth yr awdurdod dan sylw a buom yn ystyried a ddylid tynnu sylw'r Ysgrifennydd Gwladol at yr achosion hyn. Wrth ystyried y cam hwnnw, yr oeddem yn cydnabod bod yn rhaid i'n cyfrifiadau gael eu trin yn ofalus am nifer o resymau:

- oherwydd bod graddfa'n golygu na ellid arbed arian, yr oedd costau rheolaeth yn debygol o fod yn uwch, fel cyfran o'r gyllideb, mewn awdurdodau llai;
- gallai ffactorau eraill, fel sefyllfa gymdeithasol-economaidd, dacaryddiaeth neu anawsterau penodi yr awdurdod wthio cyflogau i fyny; ac

- yr oedd y wybodaeth a oedd gennym yn cael ei diweddar'u'n gyson gyda'r canlyniad mai awgrym ar y gorau oedd ein data a'n cyfrifiadau, a hynny'n ei gwneud yn amhosibl bod yn sicr ar unrhyw un adeg bod costau awdurdod penodol yn sylweddol uwch na'r cyfartaledd.

95. Yr oedd yna gyfyngiadau sylweddol hefyd o ran natur y cyfarwyddyd y gallem ofyn i'r Ysgrifennydd Gwladol ei roi, pe baem yn dod i'r casgliad y gellid cyfiawnhau hynny mewn enghraifft benodol. Os oeddem wedi ei gwneud yn ofynnol i awdurdod, er enghraifft, ostwng ei gostau rheolaeth o swm neu ganran benodol, gallai fod wedi dadlau, gyda rhywfaint o gyfiawnhad, fod y gostyngiad yn oddrychol neu hyd yn oed yn fympwyol. Yn yr un modd, gallai ei gwneud yn ofynnol i awdurdod ddileu swydd benodol o'r strwythur fod wedi arwain at honiadau y gallai gweithredu felly effeithio ar ei allu i ddarparu gwasanaethau'n effeithiol.

96. At hynny, yr oeddem yn ymwybodol, yn y lle cyntaf, y gallai ymyrraeth gan yr Ysgrifennydd Gwladol olygu oedi a hynny'n peryglu paratodau awdurdod unedol ar gyfer ad-drefnu; ac yn ail, er mwyn ymyrryd yn effeithiol, y byddai angen gwneud hynny'n gymmar yn y broses o ddatblygu strwythurau a phenodi swyddogion. Ond ni allem gael darlun llawn o strwythurau'r holl awdurdodau tan ddiwedd y broses benodi, ac erbyn hynny byddai'n rhy hwy'r i ymyrryd yn effeithiol.

97. O gofio'r holl ystyriaethau hyn, daethom i'r casgliad, er bod gennym reswm da dros ofidio mewn rhai achosion (a mynegwyd hynny'n hollol glir i'r awdurdodau hynny), yr oedd gormod o ansicrwydd am safon y wybodaeth a oedd ar gael i ni i'n caniatáu i nodi unrhyw awdurdod i'w archwilio'n gyhoeddus. Heb dystiolaeth glir a diamheuol y byddai

STAFF LLYWODRAETH LEOL YN TROSGLWYDDO I GYRFF ERAILL

AWDURDODAU PARCIAU CENEDLAETHOL

101. Ym mis Tachwedd 1995, gwnaeth yr Ysgrifennydd Gwladol orchymyn yn dod ag awdurdodau newydd y parciau cenedlaethol (NPA) o fewn gorchwyl y Comisiwn. Yr oedd ein cyngor i'r NPA yn canolbwyntio ar dri maes:

- penodi swyddog y parc cenedlaethol/pennaeth y gwasanaeth cyflogedig;
- cyflog swyddog y parc cenedlaethol/pennaeth y gwasanaeth cyflogedig;
- trefniadau ystyriaeth ymlaen llaw ar gyfer penodi i swyddi eraill yn yr NPA.

102. Buom yn ymgynghori am y trefniadau ar gyfer penodi'r pennaeth gwasanaeth cyflogedig/swyddog parc cenedlaethol. Y dewisiadau oedd cystadleuaeth agored neu ffensiô cylch, neu drosglwyddo'r swyddog parc cenedlaethol presennol yn uniongyrchol. Yr oedd y dadleuon yn debyg iawn o'r naill ochr, ond o ystyried yr ymatebion ar ôl ymgynghori - ac yn arbennig rai sylwadau cryf y byddai cystadleuaeth mor hwyr yn y broses ad-drefnu yn golygu bod swyddogion presennol y parciau o dan anfantais amheg oherwydd y byddai swyddi cymharol eraill mewn awdurdodau uncold eisocs wedi eu llenwi - daethom i'r casgliad y dylai'r swydd gael ei llenwi drwy drosglwyddo swyddog presennol y parc cenedlaethol yn uniongyrchol. Wrth ddo i'r casgliad hwn, yr oeddem mewn gwirionedd yn cydymdeimlo â'r fam y byddai cystadleuaeth agored yn well, a phe baem wedi bod yn ystyried y mater hwn yn gynharach yn y broses, byddem wedi cynghori felly. Fodd bynnag, teimlem fod y cyfnod yr oedd amsefnen yr ad-drefnu wedi ei gyrraedd yn golygu bod hynny fwy neu lai'n amhosibl.

103. Wrth ymgynghori am gyflogau swyddogion parciau cenedlaethol, ystyriwyd sylwadau a gafwyd yn ystod ymarfer ymgynghori cynharach i'r perwyl na fyddai cyfrifoldebau swyddogion presennol y parciau cenedlaethol yn newid yn sylweddol o dan y drefn newydd, ac y gellid cyfiawnhau trosglwyddiad uniongyrchol ar y sail honno. Felly, ein cyngor oedd na ddylai'r gyflog breseanol gael ei chodi heb gyflwyno achos cryf dros godiad. Ein barn ni oedd y byddai arfarniad swydd annibynnol yn ffordd briodol o benderfynu a oedd tystiolaeth felly'n bod. Byddai'n galluogi mabwysiadu dull cyson gan awdurdodau'r tri pharc, a rhoesom yngor yn unol â hynny. Fel y digwyddodd, yr oedd yn bosibl i Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri, ar ymdeoliad y swyddog presennol, benodi swyddog parc cenedlaethol ar lefel y gyflog a oedd wedi ei sefydlu'n flaenorol. Penododd awdurdodau parciau cenedlaethol Bannau Brycheiniog ac Arfordir Sir Benfro y swyddogion presennol ar eu cyflogau presennol, gan gadarnhau y byddai arfarniad swydd annibynnol yn cael ei wneud maes o law.

buddiannau staff iau yn cael eu peryglu gan benderfyniadau am strwythurau uwch reolwyr, nid oeddem mewn sefyllfa i gynghori'r Ysgrifennydd Gwladol i ymyryd ym mhrosesu awdurdodau lleol wrth wneud penderfyniadau. O ganlyniad i'r holl ffactorau hyn, nid oedd unrhyw enghraifft lle teimlem y gallem fod wedi cyfiawnhau cynghori'r Ysgrifennydd Gwladol i roi cyfarwyddyd i awdurdod.

98. Dywedsom wrth yr Ysgrifennydd Gwladol am ein casgliad cychwynnol ym mis Awst 1995. Wedyn, cadarnhawyd nad oedd y sefyllfa wedi newid pan oedd gennym ddarlun llawnach o'r strwythurau a'r cyflogau uwch reolwyr ar gyfer pob un o'r 22 o awdurdodau uncold ym mis Rhagfyr 1995. Nid oes gennym eto dystiolaeth y gellid bod wedi cyfiawnhau ymyrraeth gan yr Ysgrifennydd Gwladol.

99. Ar ddechrau'r ymarfer, yr oeddem yn ddigon gofidus am y graddau yr oedd yn briodol ac yn ymarferol i'r Comisiwn gyflawni ei ddyletswydd o dan Adran 40 (2) (b) (ii). Gellid dadlau bod ein penderfyniad i beidio ag argymhell ymyrraeth yn dangos bod cyfiawnhad i'r ansicrwydd hwnnw, ac na ddylai'r ddyletswydd honno fod wedi ei gosod arnom. Yr ydym wedi rhoi ystyriaeth fanwl i'r cwestiwn hwn. Ein casgliad yw bod ein gwaith yn y maes hwn wedi llwyddo i ryw raddau, yn bennaf wrth dmlinellu i'r awdurdodau bwysigrwydd diogelu staff iau. Yr ydym yn amheus a fyddai wedi bod yn ymarferol gwneud arolwg cynhwysfawr o strwythurau rheolaeth ar adeg pan oedd darpar awdurdodau'n gorfod symud yn gyflym iawn i benodi eu huwch reolwyr. Y ffactor allweddol oedd yr hyblygrwydd eang iawn a ganiateid gan y Cytundeb JNC, a oedd ynddo'i hun wedi ei wneud yn hollol gywir drwy drefniadau trafod sefydledig rhwng cyflogwyr a gweithwyr.

100. Daethom i'r casgliad nad oedd y dasg hon, hyd yn oed yn y dull cyfyngedig a ddefnyddiwyd gennym, yn hollol gyson â'n cyfrifoldeb i weithio gydag awdurdodau i warchod buddiannau staff yn ystod y broses drosglwyddo. At hynny, credwn nad oedd yn ymarferol i gorrff gyda'n gorchwyl, ein maint a'n hadnoddau ni gyflawni'r dasg hon mewn ffordd gynhwysfawr ac effeithiol.

GWEITHGAREDDAU AR ÔL I EBRILL 1996

CADW LLYGAD AR Y TROSLWYDDO

107. Yr oeddem yn ymwybodol, er bod yr ymrwymiad i drosglwyddo'r holl staff a oedd yn dymuno cael eu trosglwyddo yn ddiogelwch pwysig i'r staff, na allai warantu eu sefyllfa gyflogaeth dros gyfnod hir. Felly, yn ystod yr wythnosau ar ôl 1 Ebrill 1996, yr oeddem mewn cysylltiad rheolaidd â'r awdurdodau ynglŷn â'u cynnydd wrth chwilio am swyddi i staff "heb eu lleoli". Fel y digwyddodd, dywedodd yr awdurdodau lleol wrth y Comisiwn fod 233 o staff heb eu lleoli ar 1 Ebrill 1996. Adeg ysgrifennu hyn (Medi 1996), yr oedd y nifer hwnnw wedi gostwng i 21 a'r awdurdodau'n parhau i ymdrechu i leoli'r staff hynny. Bydd y cynllun iawndal colli swydd yn parhau mewn grym tan 30 Medi 1997; felly, ni fyddwn yn gwybod hyd a lled y colli swyddi oherwydd yr ad-drefnu am gryn amser. Fodd bynnag, mae'n werth nodi bod yr awdurdodau lleol, cyn belled â phosibl, wedi ceisio gostwng lefelau staffio drwy ddulliau ar wahân i goli swyddi'n orfodol.

TREFNIADAU YSTYRIAETH YMLAEN LLAW AR ÔL I EBRILL 1996

108. Ym mis Chwefror 1996, buom yn ystyried pa drefniadau ystyriaeth ymlaen llaw ddylai fod yn gymwys ar ôl 1 Ebrill 1996, a chyhoeddwyd cylchlythyr ymgynghori i wahodd sylwadau gan awdurdodau ac eraill am ein barn. Cynigiem, pe bai awdurdod yn analluog i lenwi swydd o fewn ei staff presennol, y dylai wedyn wahodd ceisiadau gan holl staff yr awdurdodau yn ardal yr hen sir ac y dylai'r trefniant hwnnw fod yn gymwys tan 31 Mawrth 1997. Yn ein barn ni, byddai'r dull hwn yn cynnwys y staff "heb eu lleoli" a oedd yn weddill mewn awdurdodau cyfagos a hefyd yn rhoi cyfle i staff a oedd wedi eu trosglwyddo i leoliad newydd, neu a oedd yn cael iawndal oherwydd dirywiad mewn amodau, wneud cais am unrhyw swyddi gwag a oedd o ddi-ddordeb iddynt.

109. Yng ngoleuni'r ymatebion a gawsom, daethom i'r casgliad mai hwn oedd y dull cywir, ond yr oeddem yn cydnabod mewn rhai ardaloedd y gallai'r awdurdodau ddyuno pathau gyda'u trefniadau presennol lleol ar gyfer ystyriaeth ymlaen llaw, neu ryw fath o fersiwn ddiwygiedig ohonynt. Yr oedd ein cylchlythyr (4/96), felly, yn caniatáu i awdurdodau weithredu trefniadau lleol cyn belled â bod yr holl awdurdodau a'r cynrychiolwyr staff yn ardal yr hen sir yn cytuno.

110. Yr oedd ein cylchlythyr yn rhoi rhyddid i awdurdodau benderfynu pryd y byddai'n briodol hysbysebu swyddi ar sail Cymru gyfan a phryd i fynd ymlaen gyda chystadlaeuath agored lawn. O gadw llygad ar y trefniadau hyn mor belled, awgrymir bod awdurdodau'n gweithredu o fewn ysbryd y cytundeb ac yn ceisio rhoi blaenoriaeth i staff llywodraeth leol yng Nghymru lle mae hynny'n briodol.

104. Ein cyngor am drefniadau ystyriaeth ymlaen llaw ar gyfer swyddi gwag islaw lefel swyddog parc cenedlaethol oedd y dylai ystyriaeth ymlaen llaw fod yn gymwys i'r holl staff yn ardal neu ardaloedd yr hen siroedd a gynhwysid gan y parc cenedlaethol. Pe bai NPA yn dymuno defnyddio dull gwahanol, yr oedd rhyddid iddynt gyntuno ar drefniant lleol gyda staff ac awdurdodau yn yr ardal.

AWDURDODAU TÂN CYFUNOL

105. Mewn ymarfer ar wahân i ad-drefnu llywodraeth leol, ymgymrodd y Swyddfa Gartref ag ad-drefnu awdurdodau tân yng Nghymru. Cafodd yr wyth awdurdod tân presennol a oedd yn seiliedig ar y siroedd eu cyfuno'n dri awdurdod. Yr oedd arweinid y Swyddfa Gymreig yn gwahodd y Comisiwn i ystyried safle staff cefnogi a fyddai'n gweithio'n llwyr neu'n rhannol dros y gwasanaeth tân, ond nad oeddent o dan reolaeth uniongyrchol y prif swyddog. Buom yn ymgynghori â chynghorau sir am niferoedd y staff cefnogi canolog a oedd yn gweithio'n llwyr neu'n bennaf ar faterion yr awdurdod tân. Awgrymai'r ymatebion fod y niferoedd o dan ddeg, ac ysgrifenasom at y cynghorau sir ym mis Gorffennaf 1995 yn awgrymu y dylid cael cytundeb lleol ar y cwestiwn a ddylai'r unigolion dan sylw drosglwyddo i'r awdurdod tân neu i'r awdurdod unedol. Cafodd sefydlu'r awdurdodau newydd a throsglwyddo staff iddynt ei weithredu wedyn drwy dri gorchymyn cyfuno a wnaed gan yr Ysgrifennydd Cartref ym mis Rhagfyr 1995.

STAFF YN TROSLWYDDO I ASiantAETH YR AMGYLCHEDD

106. O ganlyniad i sefydlu Asiantaeth yr Amgylchedd ar 1 Ebrill 1996, yr oedd nifer o staff rheoleiddio gwastraff a oedd yn gweithio mewn cynghorau dosbarth i gael eu trosglwyddo i'r Asiantaeth drwy gyfrwng cynllun trosglwyddo wedi ei baratoi gan Ysgrifennydd Gwladol Cymru. Yr oedd yn bosibl y byddai nifer fach o'r unigolion hyn - a oedd yn cael eu cynnwys gan fecanwaith anghydfodau'r Swyddfa Gymreig yn ymwneud ag Asiantaeth yr Amgylchedd - hefyd am apelio o dan fecanwaith apelio arbenig y Cynghorau Rhanbarthol. Ym mis Hydref 1995, felly, cyhoeddwyd cyngor gennym am y cysylltiadau rhwng y ddwy drefn hon. Fel y digwyddodd ni chyflwynwyd unrhyw apeliadau felly.

CASGLIADAU

114. Mewn ad-drefnu o'r natur hwn ac ar y raddfa hon, yr oedd yn hanfodol i ryw fecanwaith gael ei ddablygu i ystyried sut orau i warchod buddiannau staff. Yr oedd hynny'n arbennig o wir yn ystod y cyfnod cyntaf pan oedd ansicrwydd a gofid yn amlwg (gweler Pennod 2). Credwn fod y Comisiwn Staff a'i ragflaenydd y Pwyllgor Ymgynghorol, mewn sefyllfa dda i gyflawni'r dsg honno. Credwn hefyd fod ein gorchwyl - ar wahân i'n dyletswydd o dan Adran 40 (2) (b) (ii) o'r Ddeddf, am y rhesymau a osodwyd allan ym Mhenod Pedwar - yn darparu'r fframwaith cywir i ni weithio gyda'r awdurdodau a chyrrff eraill i warchod staff. Ystyriwn mai llesol i'r broses hon oedd fod ein swyddogaeth yn un ymgynghorol o ran natur, gyda phŵer ewyllysioi yr Ysgrifennydd Gwladol ar gael fel cam terfynol. Unwaith yn unig yr oedd angen i ni gyngghori'r Ysgrifennydd Gwladol i ddefnyddio'r pŵer hwnnw (paragraff 62), ac ystyriwn fod hynny'n fesur o'r llwyddiant a gawsom yn ein hymdrechion i gael cytundeb gydag awdurdodau pryd bynnag yr oedd hynny'n bosibl.
115. Pan gyhoeddwyd Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) gyntaf, rhagwelwyd gan y Swyddfa Gymreig y byddai lefelau staffio llywodraeth leol yn gostwng tua 500 o ganlyniad i'r ad-drefnu. O'r cychwyn cyntaf, a thrwy gydol yr ad-drefnu, yr oedd gofid cyffredinol y byddai nifer y swyddi a gâi eu colli yn sylweddol uwch na'r amcangyfrif hwnnw. Ar hyn o bryd, nid yw'n bosibl gwneud asesiad cywir o'r effaith a gafodd yr ad-drefnu ar lefelau staffio llywodraeth leol, neu'r effaith a gaiff arnynt. Yr ydym wedi ymchwilio i'r mater hwn ac wedi dod i'r casgliadau canlynol dros dro.
116. Yr oedd Rhan III o Reoliadau Llywodraeth Leol (Iawndal am Golli Swyddi) 1994 yn darparu ar gyfer talu iawndal i unigolion cymwys "yr oedd colli eu swyddi i'w briodoli i unrhyw ddarpariaeth a wnaed gan neu o dan" Deddf 1994. Yr oedd cyfanswm o 1,640 o'r staff a adawodd eu gwaith mewn llywodraeth leol cyn 1 Ebrill 1996 yn gymwys i gael iawndal o dan y cynllun hwn; mae eu hymadael wedi ei nodi'n glir felly fel canlyniad i ad-drefnu.
117. Mae'n amhosibl dweud faint o'r 124 o staff a oedd ar ôl ac a adawodd ar delerau ymadael gwirfoddol neu delerau ymddolol cynnar gwirfoddol cyn 1 Ebrill 1996, ond nad oeddent yn cael eu cynnwys gan Ran III o'r Rheoliadau, a fyddai wedi parhau mewn llywodraeth leol pe na bae'r ad-drefnu wedi digwydd. Gallwn gymryd, fodd bynnag, i'r mwyafrif helaeth, fod ad-drefnu yn ffactor, naill ai'n gyfan gwbl neu'n rhannol, yn eu penderfyniad i adael llywodraeth leol. Mae'r ffigurau hyn yn rhoi awgrym o raddfa'r tarfu mewn trefniadau staffio a ddaeth yn sgil yr ad-drefnu. Fodd bynnag, mae'n werth sylwi bod y gostyngiadau hyn mewn lefelau staffio wedi eu gwneud, ar y cyfan, yn wirfoddol a bod colli swyddi'n orfodol, bryd hynny, wedi ei gadw i'r lleiafswm.
118. Yn y tudalennau blaenorol yr ydym wedi disgrifio'n fanwl sut y ceisïem gyflawni'n dyletswyddau o dan Adran 40 o Ddeddf 1994. Yn y paragraffau olaf hyn, dymunwn yn

HYFFORDDIANT A CHYNGHORI

111. Yn sgil yr ad-drefnu, mae hyfforddiant a chyflogaeth nawr yn faterion i'r awdurdodau newydd eu penderfynu yn y ffordd arferol. Yr oeddem yn parhau'n argyhoeddedig o bwysigrwydd hyfforddiant a chynghori, ac ym mis Mai 1996, tynnwyd sylw'r awdurdodau at hyn yng nghylchlythyr 5/96.

TREFNIADAU APELIO AR ÔL 1 EBRILL 1996

112. Ym mis Mai 1996, buom yn ymgynghori ag awdurdodau a chyrrff eraill am y cyfnod y dylai'r trefniant apelio arbennig barhau i fod yn gymwys. Daethom i'r casgliad y dylai'r mecanwaith apelio barhau mewn grym am hyd at 18 mis yn ôl pwnc yr apêl fel a ganlyn:

- dylai apelïadau yn erbyn y gorchymyn trosglwyddo staff barhau ar gael am 6 mis ar ôl 1 Ebrill;
- gallai apelïadau ym ymwneud ag ystyriaeth ymlaen llaw gael eu gwneud tan 31 Mawrth 1997, pan fyddai'r trefniadau ystyriaeth ymlaen llaw yn peidio â bod mewn grym; a
- byddai angen mecanwaith apelio ar gyfer iawndal drwy gydol y "cyfnod penodol" ar gyfer taliadau iawndal yn ymwneud ag ad-drefnu, hynny yw, tan 30 Medi 1997.

TREFNIADAU'R DYFODOL

113. Er 1 Ebrill, yr ydym wedi cael llai a llai o ymholiadau gan unigolion ac awdurdodau. Mae'r rheiny wedi cyrraedd lefel ddigon isel i lefelau staffio'r Adran Ysgrifenyddol gael ei gostwng i un aelod staff rhan-amser. Ni ddisgwyliwn y bydd angen unrhyw arweiniad pellach gan y Comisiwn yn ystod y misoedd i ddod, ond byddwn yn parhau i fod ar gael tan fis Gorffennaf 1997, os bydd angen ein gwasanaeth.

syml dynnu sylw at yr agweddau hynny ar y broses ad-drefnu yr ystyriem eu bod yn arbennig o arwyddocaol.

* Credwn fod yr ymrwymiad i drosglwyddo'r holl staff a ddymunai gael eu trosglwyddo (paragraffau 19-23) yn sylfaenol i hybu di-agredu a throsglwyddo staff yn llyfn i'r awdurdodau newydd. O dan amgylchiadau'r ad-drefnu, dyna hefyd oedd y ffordd decaf yn ein barn ni.

* Yr oedd y mecanwaith apelio a'n harweiniad ar ystyriaeth ymlaen llaw (paragraffau 51-80) yn rhwyd ddiogelwch bwysig i staff a oedd yn anhapus am eu penodiad i awdurdod penodol.

* Er i ni dderbyn nifer fach o gwynion ffurfiol am drefniadau dewis (paragraffau 53-56), credwn, yn y mwyafrif o achosion, fod staff wedi eu trin yn deg yn ystod y broses benodi. Dylid pwysleisio fod mabwysiadu meini prawf clir, amlwg, wedi eu cytuno ar gyfer penderfynu a oedd cymhathu swyddi'n bodoli neu a oedd angen cystadleuaeth yn hanfodol i gael canlyniad teg, ynghyd â sefydlu mecanwaith clir wedi ei gytuno i staff gael apelio yn erbyn penderfyniadau rhestr fer.

* Mater cysylltiedig oedd mater cyfathrebu â staff ac undebau llafur. Mewn rhai enghraiffiau, gellid bod wedi osgoi anawsterau a lleihau gofid y staff pe bae'r awdurdodau hynny wedi defnyddio dulliau mwy uniongyrchol o gyfathrebu â'u staff. Ar adegau, gallai cyflymdra'r digwyddiadau ei gwneud yn anoddi i sianelau cyfathrebu swyddogol weithio'n fwy effeithiol na'r sianeli answyddogol. Ond nid oedd hynny ond yn tanlinellu pwysigrwydd gwneud ymdrech gydwybodol i roi gwybodaeth i'r staff am ddatblygiadau, ac yn enwedig i egluro pam yr oedd oedi yn y broses o wneud penderfyniadau. Yr oedd y Comisiwn Staff yn gallu cyflawni swyddogaeth ddefnyddiol mewn amgylchiadau lle'r oedd methiant cyfathrebu wedi digwydd drwy dynnu sylw rheolwyr at ofidiau staff a'u hannog i ddelio â'r gofidiau hynny.

119. Credwn ei bod yn arbennig o fuddiol i'n gwaith fod y chwe Chomisiynydd yn cynrychioli sbectwm eang o brofiad. O edrych yn ôl, barnwn y byddai'n fanteisiol pe bae pob un o'r chwech wedi ei benodi ar ddechrau'r dasg, fel aelodau o'r Pwyllgor Ymgynghorol.

120. Wrth ddirwyn ein hadroddiad i ben, dymunwn bwysleisio bod ein gwaith wedi ei hwyluso'n sylweddol gan yr ewyllys da a'r cymorth a gawsom drwy gydol yr amser gan gynrychiolwyr llywodraeth leol a staff. Gellir maddau i ni am ail-ddatgan ein parch a'n hedmygedd o'r swyddogion personael; ni ddylai neb danbriso'r pwysau a oedd arnynt. Diolch hefyd i'r Bwrdd Rheoli Llywodraeth Leol (Cymru), swyddogion cenedlaethol a rhanbarthol yr undebau llafur, y Comisiwn Cyfle Cyfartal a'r holl bobl eraill a roddodd gyngor amhrisiadwy. Yn olaf, rhoir diolch arbennig i'n Hadran Ysgrifenyddol am eu gwasanaeth teyrngar ac effeithiol - pryd bynnag y byddai angen ymdrech ychwanegol, câi ei rhoi'n barod ac yn frwdfrydig - ac am eu cyfraniadau gwerthfawr i'n trafodaethau.

GEIRFA

AWC	Cynulliad Siroedd Cymru
CWD	Cyngor Dosbarthau Cymru
Di-agredu	Y broses o ddosbarthu staff o awdurdodau yr oedd eu hardaloedd yn cael eu rhannu i'r awdurdodau dilynol.
JNC	Cyd-Bwyllgor(au) - rhan o fecanwaith llywodraeth leol ar gyfer cael cytundeb ar faterion yn ymwneud â thâl a thelerau ac amodau gwasanaeth.
Cymhathu swyddi	Y broses o benderfynu a oedd swyddi yn strwythurau staffio'r awdurdodau newydd yn rhoi cymhathiad addas a chyfrifoldebau deiliaid swyddi yn yr hen awdurdodau.
LGMB	Bwrdd Rheoli Llywodraeth Leol
NJC	Cyd-Gynghor(au) Cenedlaethol - rhan o fecanwaith llywodraeth leol i ddod i gytundeb ar faterion yn ymwneud â thâl a thelerau ac amodau gwasanaeth.
Ystyriaeth ymlaen llaw	Y trefniant lle byddai awdurdodau'n rhoi blaenoriaeth, yn y lle cyntaf, i grŵp penodol o staff wrth hysbysebu a llenwi swyddi gwag.
Llenwi swydd/Slotio i mewn	Y broses lle bydd awdurdod, ar ôl penderfynu bod cymhathu swydd yn bodoli, yn gosod unigolyn mewn swydd yn y strwythur newydd heb yr angen am gynnal cyfweiliad cystadleuol.
STO	Gorchymyn Trosglwyddo Staff - gorchymyn wedi ei wneud o dan Adran 42 o Ddeddf 1994 yn trosglwyddo staff i gyflogaeth yr awdurdod olynol perthnasol.
TUPE	Rheoliadau Trosglwyddo Ymgymeriadau (Gwarchod Cyflogaeth)
WTUC	Cyngor Undebau Llafur Cymru
Heb eu Lleoli	Y term a ddefnyddir yn gyffredinol i ddisgrifio unigolyn nad oes swydd wedi ei nodi ar ei gyfer gyda'r awdurdod olynol.

RHESTR O GYLCHLYTHYRON AC ARWEINIAD Y COMISIWN

Dyddiad	Pwnc
21 Hydref 1993	Cyngor i'r awdurdodau presennol am benodi a materion perthnasol cyn ad-drefnu - cylchlythyr y Pwyllgor Ymgynghorol
9 Mai 1994	Trosglwyddo staff - cyngor y Pwyllgor Ymgynghorol i'r Ysgrifennydd Gwladol
24 Mehefin 1994	Aelodaeth a swyddogach y Comisiwn Staff - cylchlythyr 1/94
27 Mehefin 1994	Penodiadau staff a'u hail-raddio yn yr awdurdodau presennol yn y cyfamser - cylchlythyr drafft
8 Gorffennaf 1994	Iawndal a arfaethir ar gyfer cynllun colli swyddi - llythyr i Adran yr Amgylchedd
6 Medi 1994	Penodi ac ail-raddio staff yn yr awdurdodau presennol yn y cyfamser - cylchlythyr 2/94
6 Medi 1994	Taliadau ychwanegol am gyfrifoldebau ychwanegol - llythyr arweiniad
16 Medi 1994	Bwletin staff rhif 1
16 Tachwedd 1994	Penodi pennaeth gwasanaeth cyflogedig - cylchlythyr drafft
8 Rhagfyr 1994	Trosglwyddo staff - llythyr at yr Ysgrifennydd Gwladol
19 Rhagfyr 1994	Cynllun iawndal am golli swyddi - llythyr at Adran yr Amgylchedd
3 Ionawr 1995	Ystyriaeth ymlaen llaw - cylchlythyr 1/95
13 Ionawr 1995	Bwletin staff rhif 2
13 Ionawr 1995	Hyfforddiant - cylchlythyr 2/95
20 Ionawr 1995	Cynllun iawndal arfaethedig am golli cydnabyddiaeth - llythyr at Adran yr Amgylchedd

20 Ionawr 1995 Trosglwyddo staff - Y mateb yr Ysgrifennydd Seneddol i lythyr y Comisiwn ar 8 Rhagfyr

7 Chwefror 1995 Penodiadau - pennaeth gwasanaeth cyflogedig - cylchlythyr y Comisiwn

28 Chwefror 1995 Ystyriaeth ymlaen llaw: sefyllfa pobl dan hyfforddiant - arweiniad y Comisiwn

1 Mawrth 1995 Trefniadau apelio ar gyfer ad-drefnu llywodraeth leol - cylchlythyr drafft

13 Mawrth 1995 Ystyriaeth ymlaen llaw: cytundebau lleol - cylchlythyr 3/95

13 Mawrth 1995 Y broses trosglwyddo staff: di-agredu a phenodiadau - arweiniad y Comisiwn

13 Mawrth 1995 Ystyriaeth ymlaen llaw: staff wedi eu lleoli a heb eu lleoli - llythyr ymgynghori

28 Mawrth 1995 Bwletin staff rhif 3

21 Ebrill 1995 Cystadleuaeth agored ar gyfer swyddi penaethiaid gwasanaeth cyflogedig - gofyn am gyfarwyddyd gan yr Ysgrifennydd Seneddol

27 Ebrill 1995 Cystadleuaeth agored ar gyfer swyddi penaethiaid gwasanaeth cyflogedig - yr Ysgrifennydd Gwladol yn cytuno i roi cyfarwyddyd

28 Ebrill 1995 Goblygiadau cyfartalwch ad-drefnu llywodraeth leol - y Comisiwn yn anfon arweiniad wedi ei baratoi gan y Comisiwn Cyfle Cyfartal

4 Mai 1995 Cynnal etholiadau darpar awdurdodau

5 Mai 1995 Swyddogaeth y Comisiwn Staff a'r arweiniad yn cael ei gyhoeddi - llythyr at swyddogion priodol darpar awdurdodau

5 Mai 1995 Trefniadau apelio ar gyfer ad-drefnu llywodraeth leol - cylchlythyr 4/95

5 Mai 1995 Pennaeth gwasanaeth cyflogedig: cyflogau - llythyr y Comisiwn at y darpar awdurdodau

16 Mai 1995 Staff sy'n gymwys i gael ystyriaeth ymlaen llaw - arweiniad ar staff "wedi eu lleoli" a "heb eu lleoli"

19 Mai 1995 Bwletin staff rhif 4

26 Mai 1995 Cyflogau a strwythurau uwch reolwyr - llythyr at yr Ysgrifennydd Gwladol

4 Gorffennaf 1995 Staff cynorthwyol gwasanaeth tân - llythyr arweiniad

9 Awst 1995 Sirwythurau a chyflogau uwch reolwyr - llythyr at yr Ysgrifennydd Gwladol

25 Awst 1995 Cyhoeddi holiadur hyfforddiant

30 Awst 1995 Bwletin staff rhif 5

31 Awst 1995 Ystyriaeth ymlaen llaw: cadarnhau arweiniad y Comisiwn - cylchlythyr 5/95

14 Medi 1995 Ystyriaeth ymlaen llaw â staff CBAC - llythyr ymgynghori

15 Medi 1995 Trefniadau penodi a dewis - cylchlythyr 6/95

18 Medi 1995 Awdurdodau'r parciau cenedlaethol: penodi pennaeth y gwasanaeth cyflogedig - llythyr ymgynghori

28 Medi 1995 Awdurdodau'r parciau cenedlaethol - arweiniad gan y Swyddfa Gymreig

18 Hydref 1995 Ystyriaeth ymlaen llaw â staff CBAC - cadarnhau arweiniad

23 Hydref 1995 Trosglwyddo staff rheoleiddio gwastraff i Asiantaeth yr Amgylchedd: trefniadau anghydfodau - cylchlythyr 7/95

31 Hydref 1995 Awdurdodau'r parciau cenedlaethol: trefniadau penodi - arweiniad y Comisiwn

27 Tachwedd 1995 Awdurdodau'r parciau cenedlaethol: cyflogau pennaeth gwasanaeth - arweiniad y Comisiwn

1 Rhagfyr 1995 Sirwythurau a chyflogau uwch reolwyr - cyngor terfynol i'r Ysgrifennydd Gwladol

6 Rhagfyr 1995 Awdurdodau'r parciau cenedlaethol: ystyriaeth ymlaen llaw - cylchlythyr 8/95

6 Rhagfyr 1995	Awdurdodau' r parciau cenedlaethol: cymhwyso Adran 40/2/b/ii/- cylchlythyr 2/95
6 Rhagfyr 1995	Bwletin staff rhif 6
23 Ionawr 1996	Hyfforddiant - cylchlythyr 1/96
31 Ionawr 1996	Osgoi gwahaniaethu - cylchlythyr 2/96
12 Chwefror 1996	Trefniadau ystyriaeth ymlaen llaw ar ôl 1 Ebrill 1996 - cylchlythyr ymgynghori 3/96
14 Mawrth 1996	Gorchymyn trosglwyddo staff rhif 2 - cyngor y Comisiwn i'r Swyddfa Gymreig
26 Mawrth 1996	Trefniadau ystyriaeth ymlaen llaw ar ôl 1 Ebrill 1996 - arweiniad y Comisiwn, cylchlythyr 4/96
2 Ebrill 1996	Bwletin staff rhif 7
3 Mai 1996	Hyfforddiant - cylchlythyr 5/96
13 Mai 1996	Hyd trefniadau apelio cynghorau rhanbarthol - cylchlythyr ymgynghorol 6/96
15 Gorffennaf 1996	Trefniadau apelio - parhau trefniadau arbennig y cynghorau rhanbarthol cylchlythyr 7/96
15 Gorffennaf 1996	Dirwyn y Comisiwn i ben

Gellir cael copiau o'r cylchlythron a'r llythron arweiniad a restrwyd uchod o

Adran LGRG 1, y Swyddfa Gymreig, Parc Cathays, Caerdydd CF1 3NQ.